

ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Выпуск №13 (51)
(лістапад)

www.lit-bel.org www.novychas@gmail.com

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага часу»

АНОНС	
«НАВІНЫ»: асноўная літаратурная падзея месяца.....	2
«РОЗДУМЫ»: запісы Уладзіміра Дайнекі.....	3
«ЛІТАРАТУРАЗНАЎСТВА»: роздум пра Аляксандра ТВАРДОУСКАГА.....	4
«ПАЭЗІЯ»: вершы Міхася БАШУРЫ.....	5
«ПРОЗА»: быліца ад Міколы ІЛЬЮЧЫКА.....	6
«ПАЭЗІЯ»: вершаваныя раздумы Алеся МАСАРЭНКІ.....	7
«ПРОЗА»: «Старонкі паміці» Анатолія КУДРАЎЦА	8-9
«ПЕРАКЛАД»: Рэй БРЭДБЕРЫ	10
«ГУМАР»: апавяданне Язэпа ПАЛУБЯТКІ «Токар са сталіцы».....	11
«НАРЫС»: падарожныя гісторыі Раісы КРЫВАЛЬЦЭВІЧ.....	12
«ПРОФІЛЬ»: Ёўген ЛЕЦКА па Ёўгена ГУЧКА.....	13
«ШКАЛЯРЫЙ»: аповеды ад Уладзіміра АРЛОВА	14-15
«ЭС»: Аксана СПРЫНЧАН — пра вандруючы на шведскім Готландзе.....	16

▶ СВЕТАГЛЯД

АГНІ І БУРЫ

ІДЭАЛЫ БЕЛАРУСКАЙ КУЛЬТУРЫ
ВА ЎМОВАХ ПОСТМАДЭРНАСЦІ

Аляксей РАГУЛА

**Завяршальны этап у
развіціі гістарычнага тыпу
культуры — эпоха крызісу,
калі спадзяванні на хуткі
прыход светлай будучыні па
тых ці іншых прычынах не
спрадужваюцца, а ідэалы
адсоўваюцца ў невыразную
далечыню ці наогул
забываюцца.**

У грамадскай свядомасці час існуе як спыненая сучаснасць — без руху з мінуўшчыны ў будучыні. У такой сітуацыі ідэалы абясцяньваюцца і нават высмейваюцца. Ствараецца глеба для абясцэнвання першаасновы чалавечага інтынкту — клопату пра дасканаласць чалавечага роду, пра лёс другога і трэцяга пакаленняў, а нігілізм і ірацыяналізм зацікаўленымі слаямі нахрапіста навязваюцца ў якасці светапогляднай нормы. Так было ў эпоху крызісу антычнай цывілізацыі (элінізму),

у эпоху абсолютызму, калі духоўныя рэнесансныя каштоўнасці культуры саслоўна-феадальнага тыпу гарэлі ў агнях інквізіцыі разам з іх носьбітамі.

Сутнасць сучаснага крызісу гандлёва-бюрократычнага грамадства ў беларускай культуры зафіксавана ў такіх універсаліях-фраймах, як агні і буры, вогненная вёска, ваўчынная яма, лічбы на сэрцы. Для таго, каб стварыць семантыку такіх бязлітасна праўдзівых і сэнсаваўмікіх сімвалуў, патрэбна вялікая мужнасць духу, прага ісціны і здольнасць разуму да бескампрамісных ацэнак сутнасці. А яшчэ патрэбна чысціна сумлення, каб «прайсці праз вернасць» самому себе, ідэалам свайго народа. Пра жыватворную сілу ідэалу пасля Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча, Язэпа Драздовіча, Васіля Быковава выдатна сказаў Анатоль Вярцінскі ад імя вайной аблапленага ў дзіцінстве пакалення:

*Высокое неба ідэала!
Мая душа чалавечая спала,
вялікі спала,
пакуль не ўбачыў цябе ўгары,
пакуль нада мнай ты не зазяла,*

*высокое неба ідэала!
Калі адкрыў ёя цябе адночы,
убачыў цябе з тваёй вышыні,
— сталі іншымі мае ночы,
сталі іншымі мае дні.
Ты новым сэнсам іх асвятляла,
Высокое неба ідэала!*

Характэрнай асаблівасцю народнай культуры з'яўлецца не-падзельнае адзінства ідэалаў эстэтычнага і этичнага (маральнага), змест якіх адлюстроўваюць універсаліі народнай канцепталогіі: характериства і людскасці. Дамінуючая каштоўнасць беларускага нацыянальнага менталітэту не дапускае супрацьстаяння паміж гэтымі паняццямі. Адзінства названых катэгорый вызначыла крытэрыі якаснай ацэнкі жыцця, характар нацыянальнай эўдаміні, гнасеалагічнай і сацыяльнай утопіі. Беларускі ідэал не выносіцца за межы чалавечага свету і не бярэцца з свету трансцендэнтнага, а вырастает з реальнага быцця, нібы збажына на апрацаванай і засенай ражлі. Беларуская дактрына раіць не шукаць «шчасця», долі на чужым шырокім полі» (Янка Купала). «Чыстае» працоў

нае ўзаемадзеянне з креатыўнай сілай прыроды трактуеца як адзіна вартая чалавека жыццё. На гэтым матыве тримаюцца сэнсы беларускай народнай утопіі, якая з'яўлецца абавязковым кампанентам у тэкстах беларускіх казачнікаў Рэдкага, Старога дзеда Савіцкага і іншых. «На ўзлесці дом, ад казак недалёка» (Аркадзь Куляшоў), «лава жышчайка» (Якуб Колас) і шчастліве маленства як доказ здзеяненасці, годнасці і працягненасці нашага чалавечага быцця ў свеце — гэта вызначальныя сімвалы беларускай аксіялогіі, беларускага ідэалу, беларускай казкі жыцця. У нацыянальнай культуры гэты ідэал застаўся

з ураўнаважаную дыялектыку зносін земляроба з космасам. Гэта раўнавага на працягу тысячаўгоддзяў стрымлівала энтраپію соцьму. У Беларусі заканамерна ў XVII стагоддзі ўзнікла ідэя дзяржавы-дома — як альтэрнатыва перш за ўсё дзяржаве-казарме ўсходняга ўзору, а ў познім сэнсе і дзяржаве-лабараторыі заходняга ўзору. Лука Залускі (1604–1676) ў працы «Агульная філасофія» назначыў: «Між вучонымі ідзе спрэчка пра тое, ці з'яўлецца дом першай супольнасцю ці не. Я лічу, што ў плане паслядоўнасці дом як супольнасць стаіць наперадзе іншых; ён з'яўлецца раней і з паселішча, і грамадзянскае

У Беларусі заканамерна ў XVII стагоддзі ўзнікла ідэя

дзяржавы-дома — як альтэрнатыва перш за ўсё

дзяржаве-казарме ўсходняга ўзору

непарушным і ў XX стагоддзі, калі «век ядзерны пачаў сваё рыканне» (Пімен Панчанка). На гэтым ідэале тримаецца беларуская футоралогія, выказаная, праўда, больш моваю мастацтва, чым філасофіі. Незавершанасць рэфлексіўнага філасофскага выказвання ў беларускай культуры даволі паспяхова кампенсуецца інтэлектуальным узроўнем мэдытацыі ў вобразнай форме літаратуры і выяўленчага мастацтва. У філасофскай паэме Аркадзія Куляшова «Цунамі» (1968) у эпілогу паказана чалавече быццё, адроджанае пасля ядзернай катастроfy. Яго нязменнымі атрыбутамі застаўшца дом, жытгі і дзіця, якое мае радасць бавіць час у гульні на луззе не з капронавымі, а з сапраўднымі матылькамі:

*Над сонечным мацерыком разліта
Духмянасць ні ѿ спякотным*

летнім днём.

*Ён і яна ў цяньку сядзяць, дзе жыта
Шуміць зялёнаі хвальі за гумном,*

Як за кармою карабля. Пясянкай

Адпачывае на руках ражлі.

Ганяеца дзіця іх за пушынкай,

Падобнай на эксыгога матыля,

Сапраўднага, што ловіца

за крылы.

А можа гэта не яны, а іх

Далёкія патомкі, што ў сваіх

Аблічах іх далёкія ablічы

паўтарылі?

Хто б ні былі яны, а толькі зноў

Яны — жыцця людскага сувязнага,

Дзе долькі неразлучныя, якія

Вякам перадаюца ад вякоў.

Дом і ніва з'яўлецца сталым топасам і ў беларускім жывапісе. Язэп Драздовіч, у творчасці якога «касмічныя бегі» маюць канцептуальную значымасць, у арганічным адзінстве сялянскага дому і ландшафту бачыў унікальную каштоўнасць паразумення чалавека з абсалютным касмічным духам. Уся творчасць мастака-філосафа прасякнута пачуццём адказнасці

грамадства, і царства; у плане ж інтэнсіўнасці гэтыя супольнасці апераджаюць дом.

У плане аксейлагічным дом быў і застаецца першаснай каштоўнасцю ў нацыянальнай культуре беларусаў. Гістарычны час быў бязлітасны да беларускага дому, асабліва ў XX стагоддзі:

*I дзвёры ўсе ў доме
расчынены на сацеж...*

А людзі...

*Чаму не ўваходзяць у дом?
Прыходзілі ж коліс —
у ічасці,*

у няшчасці...

*Бо сёння расчынены дзвёры
агнём.*

Выпалены знутры дом з расчыненымі дзвярыма... Гэты вобраз сімвалізует у паэзіі Сяргея Дзяргая можа быць судненасені і з выпаленай знутры душой пакінутага і забытага бытлімі сябрамі гаспадара. Становіща зразумелай вага такіх фрэймаў у беларускай культуре, як вайна, акупацыя, квазі-свой чалавек. Аднак і ва ўмовах татальнага спустошання нацыя будзе супольны дом сваёй культуры, пачынаючы зверху, з даху, матэрыйялам для якога з'яўлецца выпрабаваны на працягу тысячаўгоддзяў ідэал:

*Я пачынаю з мары,
З дыму над комінам,
З буслінага гнязда,
Якое прымацоўваю да страхі,
Страху кладу на латы,*

Латы — на кроквы,

*Якія асаджваю на плечы сцен,
I ў вонкнах — яшчэ не зашклённых —
Стаўлю кветкі.*

Прыведзены ўрывак з верша Максіма Танка пераканаўча дэманструе вялікія магчымасці беларускай мастацкай фенаменалогіі ў сферы філасофскага пазнання.

НАВІНЫ

10 (2)

► ЮБІЛЕЙ

«ПАМІЖ АБЛОКАЎ і ВАСІЛЬКОЎ»

Сярэдзіна лістапада
прайшла пад знакам
грамадскага ганаравання
паэта і перакладчыка Васіля
Жуковіча, якому споўнілася 70
гадоў.

Ведаючы гэтага сумленнага, шчырага, шляхетна-далікатнага чалавека, не верыцца, што ад пачатку яго жыццёвай сцяжкына была пакручастай. Нарадзіўшыся напярэднім вайны 7 лістапада 1940 года, Васіль Жуковіч рана страціў родных: бацьку і брата эпраесавалі, а маці заўчасна памерла. Аднак будучы паэт не зламаўся і мужна вытрымаў цяжкае ліхалецце. Пасля школы два гады працаваў рабочым на заводзе будаўнічых дэталяў у Брэсце, закончыў Брэсцкі педінстытут. Сярод старонак працоўнай біяграфіі Васіля Аляксеевіча — праца ў брэсцкай «раёнцы» «Зара над Бугам», на Брэсцкай студыі тэлебачання, у газете «Знамя юношти», выдавецтвах «Мастацкая літаратура» і «Юнацтва» ды ў часопісе «Полымя» — да ягонай «касцяніцай», змены незалежнага статуса і кіраўніцтва.

У гонар юбіляра ў сталіцы прайшли дзве вечарыны — у

Васіль Жуковіч, Генрых Далідовіч, Валянціна Коўтун і Анатоль Вярцінскі ў Коласавым доме

Дзяржаўным музеем Якуба Коласа і Музеем гісторыі беларускай літаратуры.

Пра лёсавыя і творчыя дарогі паэта на першай сустрэчы распавядалі калегі, якія прыйшлі ў Коласавы сцены павіншаваць свайго сябра з круглай датай. Генрых Далідовіч, які ўмела «дырыжыраваў» імпрэзай,

дапоўнілі Анатоль Вярцінскі і Валянціна Коўтун. Падарункам

юбіляру стала інструментальная абрамленне вучняў музичнай школы №3 імя Шапэнія, якія падавалі гледачоў народнымі і аўтарскімі кампазіцыямі, выкананымі на гітары, флейце і нават на стогадовым Коласавым раяні.

«Васіль Жуковіч здаўна ўдзельнічае ў жыцці музея Якуба Коласа. Яго лірычны голас за апошнюю чвэрць веку стаў звычайным для прыветлівай гасцёўні.

якая захавала свой выгляд з часоў славутага гаспадара. І на рубяжы восьмага дзесяткі моц голасу ўраджэнца старажытнай Камянецкай не аслаб. Зусім нядаўна ўбачыў свет дыск з песнямі на яго слова. Варты адзначыць добры плён на ніве дзіцячай літаратуры, а таксама зборнік вершаў, назва якога адлюстроўвае любоў лірыка да роднага куточка — «Не завіце радзіму малой». З гэтай прычыны юбілейны вечар арганічна спалучаўся з презентацыяй выдання, у якім шмат старонак прысвяціў паст сваім вытокам — зямлі берасцейской і землякам», — адзначылі падчас імпрэзы супрацоўнікі «Коласавага Дома». «Васіль Жуковіч асабістым прыкладам паказае, што і на парозе восьмага дзесяткі можна і трэба быць жыццёвым, творчым, неспакойным, выразна мэтаскіраваным і — галоўнае — улюблёным у жыццё і людзей», — дапаўнілі іх паведамленне на сайце музея.

Назну творчаму вечару Васіля Жуковіча ў Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры даў назну паэтаў радок «Пакуль жыву — я музу буду зваць...»

«Жуковіч — паэт-лірык, паэт-гумарыст, паэт-аўтар кніжак для дзяцей, паэт-наватар і паэт-грамадзянін, які «з болем і журботнасцю жыве». Творы Жуковіча напоўненыя жывымі реаліямі, што прыціваюць людзей, як магніт... Паэт жыве клопатамі

аб сучаснай літаратуры, шмат вершаў прысвячае дзеячам беларускай культуры, у тым ліку Яўгеніі Янішчы, Ніне Мацяш, Нілу Гілевічу, Алею Розанаву», — сказаў на сустрэчы Анатоль Вярцінскі.

А Алею Розанаву месца юбіляра ў ландшафті беларускай пашырэй вызначыў «паміж аблокамі і васількамі»: «Аблокі прыналежаць небу, і яны, месцам зацікаўленыя ў зямлі, сочатъ за тым, што адбываецца на небе. Васількі імкніцца ўвысь, здабываючы дзвісную прыгажосць».

Актрыса Галіна Дзяягілева назвала Васіля Жуковіча «лірыкам-волатам, вялікім беларускім паэтом, далікатным, светлым і прымістым чалавекам і самым прыгожым сярод беларускіх мужчын».

Сам жа юбіляр адзначыў, што «ніколі не быў модным» і што яго «зайсцёды хвалюе лёс людзей». Па ягоным прызнанні, паэт часта бачыць незвычайнія сны-фантазіі: «Я часта ўзлятаю, рукамі ўзмахваю, як крыламі, — і пайшоў. І толькі азіраюся і здзіўляюся, чаму яшчэ няма кагосяці побач».

На вечарыне ў свой гонар Васіль Жуковіч працула чытаў вершы, сярод іх — і «Цені Гітлерам Сталіна па зямлі нашай ходзяць» і прысвячэнне нацыянальнаму герою Беларусі Кастусю Каліноўскаму.

Я. С.

► ПАДЗЯКА

БУДЬ ЗДАРОВЫМ!

У «Новым часе» за 29 кастрычніка была апублікована абвестка з просьбай аб дапамозе хвораму хлопчыку Эдуарду. Аўтары «Літаратурнай Беларусі» вырашылі перадаць на яго рахунак свае ганаравы.

Сям'я Эдуарда выказае ўдзячнасць: С.Законніку, В.Панкранаву, Р.Малахоўску, М.Ільющыку, У.Арлову, С.Харэўску, С.Егерайчанку, А.Наўроцкаму, Г.Янкуту, А.Башарымавай, Ю.Цімафеевай, К.Мацеўскай, А.Хадановічу, Э.Дубянецкаму, Г.Каржанеўскай, А.Пашкевічу, В.Зуненку, В.Былю, М.Шчуру, А.Тарановічу, Л.Галубовічу і Я.Лецку.

▼ ДРУК

СОРАК ВОСЬМЫ «ДЗЕЯСЛОУ»

У кнігарні і да падпішыкаў прыйшоў чарговы нумар незалежнага літаратурна-мастацкага часопіса «Дзяяслоу». Ён знёманец з творамі пераможцаў літаратурнага конкурса, прысвечанага памяці Ларысы Геніюш — мініянаталогія маладой паэзіі і прозы. Ся сталых аўтараў у нумары — «Споведзь крывічанкі» Ніла Гілевіча, працяг роману «Сутарэнні Рому» Людмілы Рублеўскай, эсэ пра Владзіміра Караткевіча Сяргея Законніка і Віктора Яраца, а таксама: паэзія Ігара Сідарука, Вікі Трэнас і Святланы Варонік, проза Аляксандра Лукашука, Андрэя Федарэнкі, Артура Клінава; невядомыя лісты Ларысы Геніюш; «Абрысы няспраўджаных вершашў» Уладзіміра Марука; эсэ Віталя Тараса пра Льва Талстога; невядомыя творы Анатоля Сыса; «згадка» Уладзіміра Січыкава, фельетоны Алеся Няўвесі ды пераклады з замежнай паэзіі і прозы.

Набудзьце ці падлішице — ды чытайце да зімы!

ЛАРЫСА ГЕНІЮШ — НА ПОШЦЕ

РУП «БЕЛПОШТА» накладам у 30 тысячай выпусціла ў свет нечаканы для большасці прыхільнікаў нацыянальнага слова і нацыянальнай памяці падарунак — капэрту, прысвечаную 100-годдзю з дня нараджэння славутай беларускай паэтэсі, сталінскага вязня і мужнай «грамадзянкі Беларускай Народнай Рэспублікі» Ларысы Геніюш.

Малюнак (паводле фотаздымка «пражскага» перыяду) выкананы мастак Я. Сіманенка. Побач з выявай выціснуты — чырвоным пад белым, у правапісе Тарашкевіча (!) — радкі-признанні паэтэсы:

Беларусь мая ясная, сіняя казка,
Схіліліся дрэвы над хатай ў журбе,
Як жа мене сёньняня нясказана цяжка
І хораша разам жыць для цябе...

► «КІНО»

ЛІТНЕФАРМАТ — ЦІ ПРОСТА «БЕЛАРУСЬФІЛЬМ» НІЧОГА НЕ МОЖА ДАЦЬ ВАРТАГА?

17 лістапада ў прэс-цэнтры Дома Прэсы прайшоў круглы стол «Літаратура ў вірлівых варунках сучаснасці: папулярызацыя твораў беларускіх аўтараў у тэле-, радыёэфіры і кінематографе». Найбольш вострую дыскусію выклікаў менавіта кінематограф. Чаму нацыянальная студыя «Беларусьфільм» не экранізуе творы беларускіх літаратараў?

пакласці ў аснову кінасцэнару ці тэатральнай пастаноўкі», — запэўніла кандыдат філалагічных навук, пісьменніца Ірына Шаўлякава.

Вядучы рэдактар нацыянальнай кінастуды «Беларусьфільм» Рыта Шаграй адказала, што ўсе аўтары, якія называліся, былі на кінастуды ў так званым «сцэнарным партфелі». Але, на яе думку... «многія творы, на жаль, не адаптуюцца ніякім чынам да кінаэкрану, паколькі ў кіно ёсьць свае законы. Пакуль што з працаікай больш за ўсё падыходзяць да экранных пастановак раманы Людмілы Рублеўскай, таму што ў яе ёсьць дзеянне, ёсьць інтырыга, ёсьць герой. Выбачайце, спадары літаратараў, але ў нас няма нейкай агульнай ідэі, героя, якія б былі цікавыя не толькі нам, а яшчэ і нашым сябрам, якія купяць карціну. Таму што кіно — мастацтва дарагое. Трэба, каб кіно купілі не толькі шэсць абласцей, а каб Расія зацікаўлялася нашым прадуктам, Украіна. Такіх твораў нашых беларускіх аўтараў, на жаль, няма».

Выступленне Рыты Шаграй выклікала шквал абурэння. Чаму не бяруць эканізаваць творы? Яна адказала такім чынам: «Таму што ў літаратуры толькі адна асаблівасць: местачковасць. Мы не можам тое, што ў нас выдаецца, паказаць нават у Расіі».

Выснову з дыскусіі, на якой адні шчыравалі, а другія рабілі высновы, нібы глухія, ды паўтаралі сваё, зрабіў вядомы беларускі сцэнарыст Уладзімір Халіп: гэта з беларускім кінематографам сітуацыя крытычнай.

«Студыя, якая працуе пад мудрым кіраўніцтвам нашага «Чырвонага дома», — сказаў ён, — нічога не можа даць вартага пэўнага мастацкага ўзроўню. І таму там ідзе такая звычайная, звыклая, шэрага халтура. Экранізуюцца творы пераважна міліцэйскага генерала, які ўзначаліў праўладную літаратуру.

А то, што яны эканізуюць калі-небудзь Карапткевіча — крый Божа, каб гэта адбылося! Калі нарэшце будзе нармальная ў нас краіна — будзе і нармальная кінематограф, і нармальная літаратура, так што варты крыйху пачакаць. А цяпер чаканіі гэтыя болей чым наўгунья».

Паводле Радыё Свабода

РОЗДУМ

СПАСІГНУЦЬ ГЕНІЯ

СТАГОДЗЮ АЛЯКСАНДРА ТВАРДОУСКАГА ПРЫСВЯЧАЕЦЦА

Іван САВЕЛЬЕУ

У дваццатым стагоддзі
было шмат першакласных
расійскіх паэтаў. Але каго
з іх, не прымяншаючы
значэння створаных імі
паэтычных шэдэўраў, можна
назваць народным паэтам
у пушкінскім, класічным
разуменні гэтага азначэння?
Блока? Не. Ясеніна? Не. І ўжо
тым больш не Маякоўскага.
Ім стаў Аляксандр Трыфанаўіч
Твардоўскі, які злучыў,
сінтазаваў у сваёй паэзії
класічную выразнасць музы
Пушкіна з музай гневу і
смутку Някрасава, стаўшы ў
дваццатым стагоддзі Паэтам
новай якасці.

брэжнёўскіх дзесяцігоддзяў, дзе
пекла-чысцец-рай сталі мёртвым
жыццём для народа.

Так, пекла вайны (паэма «Васіль Цёркін») змянілася пеклам «чыстца» («Цёркін на тым свеце»), а «рай» паслявлены стаў ужо для самога Твардоўскага «рам» таго свету, дзе яго ўслыўлены герой, пераможны ў гады вайны ў імі сапраўднага раю для народа, апынуўся ў цісках наменклатуры, — бацька народу валадарыў і там.

Паэма «Цёркін на тым свеце» напісаная ў духу з'едлівай сатыры Салтыкова-Шчадрына: «той свет» — гэта свет паслявлены, які прыціскае цэкоўская партнаменклатура, і калі Цёркін вярнёўся з таго свету, то для самога Твардоўскага ён аказаўся апошнім прыстанкам.

Але і вялікая паэма «На праве памяці» — гэта таксама скандантраваная «Боская камедыя», бо яе трэх часткі — «Перад адлётам», «Сын за бацьку не адказвае», «Аб памяці» — гэта трэх часавых пласты, з'яднаныя сталінскабрэжнёўскім самаўпраўствам.

Зыход барацьбы з уладай, якая нічога агульнага не мела з сапраўднай Савецкай уладай, ад імя якой цынічна выступала, быў для Твардоўскага прадвызначаны. Але мянен цяпер цікавіць сам Твардоўскі: раптам ён памыляецца, раптам Сталін мае рэацию, і саслалі сям'ю Паэта спрэядліва?..

Мастацкая, вобразная бездарка нарасць гэтага верша настолькі пераканаўчая і ўсеахопная сваімі паэтычнымі сцежкамі, што так і хочацца выпісаць цэлья радкі, асобныя фразы і змясціцы іх як узоры эпітэтаў, разгорнутых метафор... Ужо не кажу аб значэнні ў вершы дзеясловіў: яны так кідка ўпленены ў образнае поле верша, што кожны колас успрымае ў як земляроб, праца якога акупілася. І хоць у вершы нічога не гаворыцца аб тым, на чым — калгасным або хутарскім — полі паспелі «пуды, вагоны, склады хлеба надзямлі», усе прыметы калектывай працы у наяўнасці: і верхавы на вялізным полі (не кілі!) жытга, і «грузавічок», і «вагоны хлеба», якія і не сніліся селяніну ў дасавецкі час...

Калі ж гаварыць пра трэх паэмы («Васілій Цёркін», «Цёркін на тым свеце» і «На праве памяці»), то яны ўяўляюць своеасаблівую «Боскую камедыю» паэта. Але, у адрозненіе ад «Боскай камедыі» Данте, у Твардоўскага — усё з жывога жыцця, страшнага, жорсткага жыцця сталінска-

ма, аховы — сыйшла, няма каго ахоўваць».

Там і былі сталінскія «кулакі». Жудасна! Жахліва!

Раю прачытаць гэтыя радкі тым, хто дагэтуль усваляе «таварыша Сталіна, вернага спадчынніка Леніна», хоць жаданне маё наўёнае, — гэтых ужо ніколі не пераканаеш, бо яны да скону адданыя бацьку народау.

А ці была альтэрнатыва калектывізацыі? Канешне, была.

Яе прапаноўвалі выдатныя аграрны Аляксандар Чаянаў і Мікалай Кандрацьеў (яго кніга «Рынак зборжжа» мелася ў асабістай бібліятэцы Леніна, ці не з яе пачынаўся ленінскі інш?). Гэта быў шлях сапраўднай кааперацыі, які базаваўся на галоўным тэзісе Кандрацьеў: «Рост сельскай гаспадаркі вядзе... да магутнага развіцця індустрыі».

Але Сталін ведаў ўсё лепш, чым усялякі навуковец, і, згарнуўшы ленінскі інш, паставіў крыж на чаянаўскай і кандрацьеўскай кааперацыі ды індустрыялізацыі, а саміх вялікіх аграрыяў напаткаў трагічны лёс: імя Кандрацьеў зникла на 60 годоў, а Чаянаў пасля пяцігадовай высылкі ў Казахстан быў асуджаны Надзвычайным саветам пры НКУС СССР да смяротнага пакарання, і вялікі навуковец у той жа дзень, 3 кастрычніка 1937-га года, быў расстралены.

Ці ведаў аў гэтым Сталін?

Вядома ж, ведаў.

Што ж тычыцца «кулацтва» бацькі і зямлі, на якой ён працаў, то Твардоўскі піша: «Зямля — гэта дзесяць з невялікім дзесяцін, — уся ў дробных балотцах, зарослая лазняком, ельнікам, бярозкамі, — была ва ўсіх сэнсах незайдросная. Але для бацькі, які быў адзіным сынам беззяменнага салдата і шматгадовай цяжкай працы каваля зарабіў суму, неабходную для першага ўнёска ў банк, зямля гэтая была дарагой да святасці».

Ібацькавырашыў жыць зямлём і з зямлі; каб неяк зводзіць канцы з канцамі; з-за нізкіх ураджаяў ён звяртаўся да малатка — арэндаваў чужы горан і накавальню, працујучы ад світанку да світанку.

Супраць гэтых «сузельных мазалёў» селяніна-працаўніка, а не нахлебніка-дармоўніка, і была скіраваная бязлітасная рэпресійная машына «бацькі народу», — і наступіла ў краіне энtrapія Духу і Працы — тое выроўніванне, якое ў выніку прывяло да казарменнага сацыялізму Сталіна і да дэградаціі ўсёй сельскай гаспадаркі...

Но ўсё, что стало или стане, не сдать, не сбыть нам с рук своих, і Ленін нас судить не стане: Он не был богом и в живых. А вы, что ныне норовите Вернуть бытую благодать, Так вы уж Сталіна зовите — Он богом был — Он может встать.

Такую праўду не могла дараўваша Твардоўскаму ўсемагутная

брэжнёўска-суслаўская ўлада. Разам з той праўдай, чым дыхала таленавітая «новамірская» проза часоў Твардоўскага, гэтая праўда адкрывала чытчу вочы на «верных ленінцаў», — таму секчы яго трэба пад корань.

І ўлада секла Паэта: ён смяротна злёт; але сваю страшную хваробу (у яго была паралізаваная правая палова цела) пераносіў гэтак жа годна, як годна і мужчина трываў невыношны цяжар цокускага цкавання.

З Твардоўскім паўтарылася, як з Пушкінам: калі Аляксандра Сяргеевіча рукой Дантеса забіў цар, то Аляксандра Трыфанаўіча марудна зводзіў у магілу брэжнёўска-суслаўскі молах.

Аб прадчуванні блізкага канца Твардоўскі, ужо адхілены ад кірауніцтва «Новым миром», напісаў у сваім апошнім вершы 4 чэрвеня 1970 года:

Не впасть бы мне в чрезмерную гордыню
(Соблазн велик, всем прочим не ровня)
По поводу забот, с какими ныне
Стремится Власть окоротить меня.

Настале ў Брэжнёва ляжало ў той час паэма «На праве памяці», якую генсак катэгарычна забараніў публікаваць, бачачы ў ёй намёк на свой уласны культ.

Майстэрства сапраўднага Паэта, як вядома, выяўляеца ў мініяцюры, дзе кожнае слова на вагу золата:

Июль — макушка лет, —
Напомнила газета,
Но прежде всех газет —
Дневного убыль света;
Но прежде малой этой,
Скрытиней из примет, —
Ку-ку, ку-ку — макушка —
Отстукала кукушка
Процальный свой привет.
А с лилового цвета
Считай, что песня спета,
Считай, пол-лета нет, —
Июль — макушка лета.

Гэты невялікі верш, раз прачытааны, прыцягвае да сябе, нібы свято, якое літаральна зіхціць з кожнай літары «л». Дзіўная і рыфмоўка мініяцюры: падаеца, рыфма ў ёй звычайная, але ёю Твардоўскі так па-майстэрску карыстаецца, што сама рыфма выяўляе сэнс.

Форма выяўляе сэнс — вось фундаментальны прынцып Твардоўскага, якога Паэт ня ўхільна прытырымліваеца ў любой сваёй рэчы: ці аў-емнай паэме, ці мініяцюры, як гэтая геніяльная радкі, што ўвабралі ў сябе ўесь трагічны досвед-памяць вайны:

Я знаю, никакой моей вины
В том, что другие не пришли с войны,
В том, что они — кто старше,
кто моложе —
Остались там, и не о том же речь,
Что я их мог, но не сумел сберечь,
Речь не о том, но всё же,
всё же, всё же...

Твардоўскі не любіў белыя вершы, бо яны пазбаўленыя галоўнага — рыфмы, без якой (за рэдкім выключэннем) верш становіща паўпрозай. Але і ён пакінуў нам узор белага верша, які так плаўна цячэ, што мы не звяртаем увагі на адсутнасць рыфмы:

Который год мне снится,
повторяясь
Почти без изменений, этот сон.
Как будто я, уже с войны
вернувшись,
Опять учиться должен
в институте
И полон вновь школярской
тревогой,
Как зазубрить лежальные науки.
И страшно мне и горько
осрамиться
В той юности, моей второй
иль третьей.

Яго маладосць — другая, троіця і апошняя, перадсмяротная — была азмрочаная неадступным болем: у першай маладосці ў абкаме кампартыі яго прымусілі адмовіцца ад бацькі, «кулака», які там лічылі, кіруючыся сталінскім азначэннем гэтага памяці, — інакш шлях у пазію (а без яе юнак пазбаўляўся сэнсу жыцця) яму будзе перакрыты.

Твардоўскі жыў з гэтым болем да апошніх дзён. І нават калі была напісаная паэма-пакаянне «На праве памяці», больш гэты не адпустціў яго сэрца, — брэжнёўска-суслаўскі рэжым, прымы спадчыннік сталінскага культу, забараніў публікацыю вялікага твора Твардоўскага, у якім ён так сказаў аб «бацьку народаў», які ні да яго, ні пасля яго не сказаў ніхто.

...Прайшлі гады.

Час усё расставіў на свае месцы. Прыстасаваны — і ўладнія, і каліўладнія — сыйшлі ў нябыт.

І, нібы развітваючыся з імі, ён паставіў ім, за паўтара гады да смерці, палітычны помнік — забойчы верш, які цытую тут цалкам:

Маркс, Энгельс, Ленин, знать бы вам
В посмертном вашем чине,
Каким учёным головам
Мы вас препоручили.
Вам вкупе слава и почёт,
Да и поодиночке,
А что писали — на учёт
И под контроль до строчки.
Ни шагу нам ступить без вас,
Но ваших целей ради
За вами нужен глаз до глаз,
По обстановке глядя.
И ухо надобно востро
Держать — при вас известно:
Ведь что уместно на бюро,
Зачем же повсеместно.
Ведь вы для красного слова,
В избытке увлеченья
Верны порой не до конца
И своему учению.
Вас мягко Стalin поправлял,
Того вам было мало.
Учитите, взялся за штурвал
Небесный житель Мао.

Так, усе яны адышли ў нябыт, а Твардоўскі на небасхіле нашай Паэзіі — побач з Пушкінам — зіхціць зоркай першай величыні.

І калі Марына Цвятаева, гаворачы пра творчасць Маякоўскага як пра «першага паэта мас», напісала, што «азірацца на Маякоўскага нам, а можа быць, і нашым унукам, давядзенца не назад, а наперад», то — дадам ад сябе — нам трэба азірацца не назад, а наперад на Аляксандра Трыфанаўіча Твардоўскага як да першага і апошняга народнага Паэта дваццатага стагоддзя.

ВЕРШЫ

У ЖОРНАХ ВЕЧНАСЦІ

Міхась БАШУРА

Малюнак

Глядзі, малюнак які
я пальцам малюю на шкле.
Колам абазначый сусвет.
Я — кропка, што з краю,
кропка за колам.
Я адрынуў сусвет,
ці сусвет адрынуў мяне?
Узаемна!
Кропка — таксама сусвет.
Сусвет не церпіц канкуранцы.
Але ён не разумее,
што кропкі — гэта кроў у яго жылах.
Без кропак — ён мёртвы.
Кропкі — гэта фарбы.
Сусвет выштурхоўвае кропкі
і губляе колер...
Я вярнуся.
Я абавязкова вярнуся!
І расфарбую сусвет!

21.08.2010
Жодзіна

Лагізмы

Акварыум —
аква —
вада —
ква-ква —
зялёная жабка —
шкляная турма.

Бурбалка —
булбатка —
буркатня —
бүрчаць —
бүрліць —
бухторыць —
бухаць —
бухаць —
бутэлька.

Голос —
голосна —
галасіць —
галасавы —
галасаваць —
галаснуць —
паветра.

Curriculum vitae,
альбо Гульня ў жыццё

Стараежытны грэк —
Адыёзная асоба,
Лічыў, што чалавек —
Абрывізены аловак,
У жорнах Вечнасці
Не варты ні на што.

Лічыў: жыццё —
Азартная гульня,
З якой патрэбна
Змыца ў час.
Цыянід трываў —
На ўсялякі выпадак —
Рыхтаваў свой Exit...

Давесіці думку да канца
Ён ледзь паспей —
Бястварны кат
Сякеру доўга
Трымаць не змог.

Ён быў вандроўнікам —
Лічыўся валацугам.
Патрапіў на паліцы
Прыватных бібліятэк.

Рацыяналізатор

Ён мае рацыю,
Казалі ўсе.
Рацыяналізатор,
Рамантык,
На крумкача падобны,
Збіраўся
Замест цырка
Лазню збудаваць.

Авантурыст,
Бухгалтар па натуры,
Прыход не разлічыў,
Патрапіў пад расход.

Стойкі алавяны ваяка

Цынік,
Батанік,
Улюблёнец жанчын,
Падковы сківіцай ламаў,
Нічога не саромеўся,
Ніколі не здаваўся,
Як штала, прамы,
Ішоў напралом
Пад кулі, электрычкі, абиасы.

Згардў,
Зніякавеў,
Сумеўся
І зламаўся
У барацьбе з адной.

Гусар,
Ваяка,
Самурай...
Кішэнным стаў,
Марыянеткай,
Маленькай кропляй волава.

Шумяць намоклыя лісты
На дрэвах сонных,
Прытаў вясенні дождж густы
Да шыб ваконных.

Ад сонца дзённага астыў
Асфальт гарачы.
Я за сабой спаліў масты
Усе без астачы.

Гараць няшчырасці лісты
Ў агні пякучым,
Ды застанешся ў сэрцы ты
Тугой балочай.

Вечер...
Вечар...
Сонны млын
разганяе чары ночы.
А яна па небе крочыць
ціхім поступам дзявочым.
Дочку-Сонца спаць паклала,
сына-Месяца пазвала
замяніць сястру на варце.

Вечер...
Вечар...
Сонны млын
вечарніц на баль склікае —
іх навокал шмат блукае,
маячком святляк бліскае.
У густой начной сінечы
гойдаеца голас нечы:
«Будзе сёння тут вяселле!»

Вечер...
Вечар...
Сонны млын...

Імёны

За вакном рэстарана-вагона
Кіламетры дратоў тэлеграфных
Наматала жыццёвае кола.

Колькі лёсам мяне пакідала,
Колькі станцый мінуў?
Незлічона!
За плячыма — ад'езды, прытынкі...
У вачах — развітанні, сустрэчы...
Помню боль і чыесъці абдымкі.
Помню слёзы і погляд нечы...
Твары,
Руки,
Усмешкі,
Выскалы...

І імёны, імёны, імёны...
Сотні тысячаў імёнаў

Прамільгнулі і заслі.
У сядомасці след іх застаўся,
Як сон, неістотны.

Помню дзесяць імёнаў —

Твае сярод іх.

І ўсяго толькі?

Мне болей не трэба.

Дзеля іх я жыву.

Дзеля іх я...

Помню...

Званок.

Уэко трэці.

Аддаляеца ціхі прыстанак.

За плячыма — сонца садзіца,

У вачах — нараджаеца месяц.

На душы — неспакой і чаканне,

А ў сэрцы — надзея і вера.

Я стынлюся нарэшце

Сярод неба шырокага.

Я ўспомню

Адзінокае нешта і важнае.

Я вярнуся

Травенскім вчарам

Да знічкі тваёй.

Котка

Ты ўмееши чакаць.

Я ўбачыў, як ты чакаеш,

і зразумеў, што загінуў.

Мы сустрэліся нарэшце,

але ты вострыш кіпцюры

і казычаш мне спіну.

Ты пачала гульню.

Я нават не супраціўляюся —

у мяне няма ніводнага шанца.

Я бачыў сябе паляўнічым,

але табе ўсё роўна,

кім уяўляе сябе

твяя ахвяра.

Па халодным асфальце ганяе
Адзінотны самотнік апалае лісце,
Падымае, віхурыць, кідае ў твар
Дзяўчыне ў жоўтым плащи.

Схамянеца, ўсміхнецца і зноў засумуе
Дзяўчына ў жоўтым плащи.
Восень...

Снег

Павязкай марлевай на дол,
скалечаныі людзьмі,
кладзеца першы снег.

Ды раны рваныя Зямлі

эпохі НТР

схаваць не здолеў ён:

крыавава-хлюпкія дарогі,

як шрамы бізуной жалезных,

а на іскрыстай прасціне —

сляды дыванна-пыльных бітваў.

Да неба цягнуща з мальбою

іржавых труб

пакручаныя рукі,

на белым снезе

мерзнуть галубы,

як слёзы...

Каханне —
эта рваныя
шрамы
чырвоным
алоукам
на шматку
паперы
за хвіліну
да электрычнага
кресла.

БЫЛІЦА

ГІСТАРЫЧНАЕ ПЫТАННЕ

Мікола Ільючык

Мікола Ільючык нарадзіўся ў 1966 годзе ў вёсцы Багданаўка Лунінецкага раёна. Скончыў Беларускую сельскагаспадарчую акадэмію. Аўтар зборнікаў вершаў «Дзе жыве душа», «Шматкроп'е кропель», зборніка прозы «Роспач і надзея».

У 2008 годзе быў прыняты ў Саюз беларускіх пісьменнікаў.

Ля вясковай крамы заўсёды людна. Пакупнікі — гэта кантынгент пераменны. Але ёсьць і такі, для каго знаходзіцца каля гандлёвай кропкі стала амаль абавязковым. Сярод заўсёднікаў і тыя, хто збірае дробныя грошы, не саромеючыся прасіць кожнага строчнага: «Дай сто рублёў, крыху не хапае». Прычым, гэтая слова вымаўляюцца нават тады, калі ў кішэні зусім нічога яшчэ няма. Пара гадзін стаяння — і на бутэльку «бырла» назбіраецца. Калі пашчасціць, то не толькі на «дзіцячу» 0,5, але і на «дарослу» 0,7.

На вясковай «тусоўцы» абавязковая прысутнасць «арыстакратуў». Яны купляюць пляшки віна і мінімум закусі. Абавязковая — пластыкавы аднаразовы кілішак. Нетаропка, смакуючы, пачыгаюць «віно» і разважаюць пра палітыку альбо аб чым-небудзь узнейшым. Гэтыя прызыўчайціся не падымаць нічога цяжэйшага за шклянку і да любой працы ставяцца з непрыхаванай пагарда.

Апошнім часам там можна заўважыць і маладых хлопцаў, амаль падлеткаў. Ім вельмі хочацца хутчэй далучыцца да «сапраўднага дарослага жыцця». Гэтым больш даспадобы прадукцыя айчынных бровараў. Смокчуць піва з пластыковых бутэлек і глядзяць на белы свет закаламучаным абыякам позіркам.

Важныя жыццёвые пытанні маглі вырашанца ля самой крамы ці ў старым садку побач, на пакінутай сядзібе...

Сярод сталых наведальнікаў крамы ўсё часцей стаў з'яўляцца Кастусёк. Яму б унукуў ці нават праўнукуў людзяць. Дык не. Цягнула да людзей, да грамады. Старога чалавека ў вёсцы звалі па-дзіцячы, ці то ласкава, ці то зневажальна — Кастусёк. Хоць даўно парагу яму было звашца Канстанцінам Іванавічам.

Невялічкага росту. Шапка кліночкамі яшчэ ніжэй прыгінала яго

да зямлі. У руцэ абавязкова кіечак. Адпаведна аbstавінам, Кастусёк мог на яго абапірацца пры хадзе, а мог праста несці ў руцэ ці пад рукой. Мог кульгаць, а мог ісці і не кульгаючы. Накульгваць мог як на левую, так і на правую нагу. Тут ужо нікай заканамернасці нікто не заўважаў. Як кажуць, магчымыя варыянты... Абавязковым аксесуарам у Кастуськовым гардеробе былі медалі на зялёнym пінжалу, а з пінжалом Кастусёк не расставаўся ніколі. Сапраўднае «асарці» бразгацела на грудзях: юбілейная медалі да розных угодкаў Перамогі, некалькі працоўных узнагарод, сярод якіх «Ударнік пяцігодкі», і нават розныя значкі на ваенную тэматыку.

Кастусёк — ветэран. Хоць усе ведалі: на фронце ніколі не быў. Казалі, што падлеткам пасвіў сконціну, што трымалі партызаны ў далёкіх урочышчах. На парослых лесам ды хмызам высах сярод непралазных балотаў невялічкага расточки хлапчук, што меў ці то імя, ці то мянушку Кастусёк, бавіў час сярод чарады каровак ды некалькіх коней.

Канешне ж, партызанская атрада — не курорт, і, напэўна, Кастусёк заслужыў некаторыя свае медалі. Хоць было заўважна: на мітынгах, якія ладзіліся з нагоды чарговага Дня Перамогі, ветэраны-франтавікі глядзелі на Кастуську са знявагай і грэбавалі ім. А пасля таго, як у ветэранская кампанія паблізу славутай вясковай крамы распіваліся «франтавыя стограмі», Кастуська нават мог агрэць кіем аднавокі і аднаногі ветэран, што прайшоў амаль усю вайну, па мянушцы Артылерыст.

Чарговы выхад Кастуська «на шопінг», як жартайліва казала яго ўнучка, выдаўся ўдалым. Выходзячы з крамы, Кастусёк сустрэўся з даўнім сваім прыяцелем Хведарам. Яны амаль што аднагодкі. Жылі да вайны на адной вуліцы. Заможная і працавітая сям'я Хведара падтрымлівала абарванца Кастуську то хлебам, то нечым з вонраткі. Прыйзінасць і сябровскія пачуцці захаваліся праз гады, і Кастусёк радасна замахаў кіем:

— Хведзька! Ну, як ты? Даўно не бачыліся!

— О, Кастусёк! Ты ўсё такі ж балбатун! — не хаваючы радасці ад сустрэчы, гучна прамовіў Хведар.

— Слухай, во пляшка ў мяне ёсьць. Хадзім у садок, пасядзім,

пагамонім...

— Хоць і працы зашмат, але ж хадзім, — адразу пагадзіўся з Кастуськом сябар.

Паселі на мураву ў садзе пад старой яблыніяй. Кастусёк дасцяў сцізорык. Адрэзаў хлеба, кавалак кілбасы. Харчы леглі на свежыя нумар «СБ». Запаслівы гэты Кастусёк! Усё ў яго з сабой: і сцізорык, і выпіўка з закускай, і нават сурвэтка, няхай сабе і з газеты, і шклянчака — сапраўдная «стограмаўка»...

З лёгкім трэскам павярнуўся вінтавы корак «Беларусі сінявай», і беленькая забулькала ў шклянку. Выпілі па адной, злёгку прыкусілі. Неўзабаве прапусцілі па наступнай. Кастусёк, надта ж энергічны і без гарэлкі, загаманіў па ўсю моцу, дапамагаючы сабе жэстыкуляцыяй. Ад нечаканай

Photo: BIMedia.Net

гаманы ачомаўся хлапец, які адпачываў пад кустом непадалёку. Пераканаўшыся, што гэта ўсяго толькі два дзядзькі прыслалі выпіць і ніякай пагрозы для яго нямашка, зноўку распластастаўся на зямлі. Пры гэтым адзначыўшы для сябе, што калі старыя сыдуць, трэба збраць бутэльку. Вінтаўая...

Рантам Кастусёк, перайшоўшы на шэпт, пррапанаваў:

— Хведзька, давай я табе па друже дапамагу...

— А што мне дапамагаць? Я і сам яшчэ не знямоглы. Гаспадарка невялікай, нам з Параскай хапае. Калі што, сыны прыедуць, дапамогуць...

— Не, я не аб гэтым. Давай вырашым з табой адно гістарычнае, так бы мовіць, пытанне, давай цябе ветэранам зробім, — яшчэ больш сцішыў голас Кастусёк.

— Якім яшчэ ветэранам? — нічога не ўцімішы, перапытаў Хведар.

— Ветэранам вайны. Такім, як я. Гонар, ды і пенсія будзе большая, — аргументаваў сваю пррапанову Кастусёк.

— Смяешся? Хопіць кіпіць з мяне! Які я ветэран, я ж нарадзіўся ў 37-м, — пакрыўджана запярэчыў Хведар.

— Няважна. Я не нашмат старэйшы за цябе. Але ж партызанам дапамагаў, і даведку мне выдалі аб tym, што быў сувязным партызанскаю атрада, — не супакойваўся Кастусёк.

— Сорам перед людзьмі які! На што ты мяне падбіаеш? Хто дасців мне такую даведку? — забубніў пад нос Хведар.

— А зараз і даведка не патрэбна.

— Як гэта?

— Напішам пару паперак: паказанні сведкаў, што ты насамрэч быў у атрадзе. Адну напішу я, другую — Максім Цыбулька з Глінішчаў. Я яму зрабіў пасведчанне ветэрана, дагэтуль не праставіўся, гад... А ты, Хведзька, толькі заяву напішиш. У раён сам усё адвязу.

— Дык што, і Цыбулька ветэран? — здзіўлена спыталі Хведар.

— Так. Напісалі, што быў сувязным у атрадзе, што прыйшоў з Глінішчай да нас у Паплавы выведаць звесткі аб немцах, што тут атабарыліся. Нават даведку

медицічную зрабілі, што нямецкая аўчарка яго пакусала тады. Ніжэй спіны шнапы засталіся... — скаравораю адказаў Кастусёк.

— Ведаю, што сабака пакусаў яго, толькі не нямецкая і не аўчарка. То быў дварняк дзядзькі Яўхіма з хутара. Кажуць, ледзіве аднялі. Менш трэба па чужых агародах лазіць... На ўесь азадак адмечіна, на ўсё жыццё, — незадаволені забуркавае Хведар.

— Ой, хто там разбярэ ўжо: чый сабака, як пакусаў, дзе і за што... Ну, дык што, згодзен? — перапытава Кастусёк.

— А што скажуць франтавікі? Засмяюць!

— Колькі іх засталіся на вёсцы? Але сь Галавач ды Антось Малейчык... Ім ужо не да цябе, ледзіве кльваюць.

— Кастусёк, адчапіся, не спакушай, лепей налі яшчэ па адной ды разыдземся па добраму.

— Ну ты і дурань, Хведар. Ты ж вайну памятаеш?

— Памятаю, хоць і малы быў. А немцы дык нават на пастоі ў нас былі.

— Ветрык закалыхаў голле яблынкі. Ліспе зашапацела, быццам таксама хацела падтрымаць размову.

— Ну вось, напішам, што ты нават шкоду ім якую зрабіў ці выведаў для партызанаў нейкія каштоўныя звесткі. Узнагародзіць! Хто цяпер разбярэ? А ветэраны патрабныя... Хтобудзе моладзі пра вайну распавядаваць? Вунь у школу мяне запрашалі. Бухцеў дзеткам пра вайну, пра партызанку...

— А што ты бачыў, седзячы ў лесе ля статкі? Аб чым дзецям гаварыў?

— Ці мала па тэлевізары ды ў кінафільмах паказваюць?! Ды і газеты толькі пра гэта і пішуць напярэдадні Дня Перамогі... Тоэ і гаварыў. Кветкі падарылі, дырэктар потым у кабінечке шклянку паднёс.

— Як быў ты прайдзісветам, Кастусёк, дык і застаўся ім!

— Хведар даў зразумець суразмоўцу, што трэба ўжо спыніць гэтую бяседу.

— Няхай сабе і так. Але ж да свята мне, а не табе, новыя плот

дзала... Адным словам — клопат аў ветэранах.

— Не, я неяк сам абыдуся...

— Хведару захацелясі хутчэй скончыць размову і сысці.

— Ты ж сам кажаш, Хведзька, што немцы жылі ў вашай хаце. Значыцца, і вашая сям'я пашырэла ад іх. А няўжо ты ім і сапраўды ніякай шкоды не зрабіў?

— Не, — сцішана адказаў Хведар.

— А чаму?

— Гуляліся са мной яны. Цешыліся з мяне. Нават форму салдацкую пашылі і боцікі. Мамы, сваіх дзетак узгадвалі, вось і забаўляліся са мною. А цукерак і шакаладу колькі перакаштаваў тады. Потым за ўсё жыццё, мамы, столькі не давялося з'есці.

— Не да цукерак было... А ад тых часоў толькі добрыя ўспаміны.

— Хопіць мне ўжо тваіх успамінаў, — запярэчыў Кастусёк, — апошні раз пытаюся: будзеш ветэранам?

— Не! Адчапіся, назола! — цвёрда вымавіў Хведар.

Разам яны падняліся з долу. Кастусёк склаў у торбу свой паходны камплект: шклянку і спізорык.

— Ну бывай, Хведзька, сустрэнемся!

— Бывай, сустрэнемся, магчыма...

Старыя паклышпалі ў розныя бакі: Хведар да хаты, а ў Кастуську быццам бы засталіся нявірашаныя справы ля крамы...

На недапітую пляшку гарэлкі з-за куста пазіраў змучаны алкаголем маладзён памянуши Цыбульку. Тхорык і жыў з таго, што збіраў бутэлькі. А тут такое шчасце. Гэтыя старыя недабіткі, мамы, пасварыліся між сабою і пакінулі не толькі пляшку, а нешта і для яго. Хлапец, хоць у галаве музіціла, падняўся, зірнуў у адзін бок, потым у другі... «Ужо не вернуща, — падумаў

▶ ВЕРШЫ

ЗНАКІ ВОЛІ

Алесь МАСАРЭНКА

Стольны горад

Надзёнае ў акно сініцай б'еца
і ў мітусні звычайнай прападае.
Адвеу Менскам горад мой завеца
і новага назову не жадае.

Ёсць у паданнях і пра тое звесткі,
як ворагаў Няміга патапляла,
і як бясплаўна ірадаў парэшткі
славянаў сіла ў пазамежжжа гнала.

Мой горад разбураў недавяркі,
раскрайвалі святыя рарытеты.
У файнім харастве фасадаў яркіх
прачытаўца праўкаў запаветы.

Гісторыя паўторамі багата —
зайздроснікаў амбіцыі не зніклі.
Казыча сэрцы і сёння тарбахватам
архіўны пыл ад скрадзеных рэліквій.

Смог вынішчае паркавыя дрэвы,
спякоту правакуе, бураломы.
Экалагічных выбухаў залевы —
тэхнічнай рэвалюцыі сімптомы.

Шукае горад выйсце, не блазнue —
напятыя яго нервы аж да звону.
Ён дабрабыт і годнасць гарантуюe,
ратуе ад духоўнага палону.

Абраны горад нездарма сталіцай —
тут праўкаў дух кропнічыць дабрынёю.
Мне даўняе і сённяшніе сініца,
з'яднанае барацьбітой крываю.

10. 8. 2010

Пра мову

Бы аладку пры голадзе,
я ацэнваю слова...
Не чуваць, каб дзе ў горадзе
была правільная мова.

Нехта плешича трасянкай,
як касу адбівае.
А ў кагосці балванкай
з рота слэнг вылятае.

Ах, народзе-народзе,
мовы роднае збыўся.
У сваім агародзе
у крапіве заблудзіўся.

Б'е сінечаю ў очы
слова роднае мовы,
але стравунік сірочы
на ўсе здрады гатовы.

Скажаш пану па-свойску —
атрымаеш хвіндоса.
Па-расейку, па-польску —
кіне костку з падноса.

Круць туды, верць сюды —
галава ідзе кругам.
Ад пустой лебяды —
ні з касой, ні за плугам.

I прывык беларус
ублагаць сваіх катав:
чымся голад — прымус
хай, дарма што і клятвы.

Не да мовы было,
не да кніг і выгодау.
Мізарнела сяло,
памірала свабода.

Ды адвечнае штось
старана наша мае,
і надзея ўсё ж ёсць:
беларус акрыле!

Не маўчи — карыстай
сваё слова, шаноўны:
яно — звонкая сталь,
загартоўкі духоўнай.

30.08.2010

Крамлёўцам

Беларусь не памре
ад саўковай хваробы,
хочь вятры, што з усходу
і заходу дзьмуць,
намятаюць на шлях
беларускі супротив,
бесправственную чыніць
наукол каламуць.

Лёс краіны здаўна
падаецца трагічным —
студзяць мары яе
души прагнных звырод.
Што было тут і ёсць,
ужо стала прывычным.
А як будзе далей —
тое скажа народ.

Неадступна, нахабна
лезуць слепнямі ў очы
«пабрацімы» сумніву
і зла груганы.
Кодла мафій чорнай
зубамі скрыгоча —
услыўляе фубло
крыгадушнай маны.

Кажуць: мы не жылі
самастойна ніколі,
і заможнага быту
нам ужо не дастаць.
І не трэба шукаць
беларуское долі —
лепей раз і навек
расіянамі стаць.

Светлафор праваслаўю
зялёны ўключылі:
бог адзіны, то — бачце! —
мы — дзеўці яго...
Клікунам у ярмолках
працэс даручылі —
нас ратуюць панове,
але ад каго?!

Перамены наўкол —
паварот да прымусу.
Двухголовы арол —
крыгадзюбы манарх —
замануўся ўчарніц
светлы лёс беларусу,
які выбіўся ў людзі
і сам сабе гаспадар!

Алігархаў крамлёўскіх
пошасць дзікай точыць —
атрымалі нарэшце
ад варот паварот...
Ім углас сказали —
адкрыта, у очы,
што з каленяй устаў
беларускі народ!

Ёсць дзяржаваўнасць у нас
і палосаў памежжжа.
Ёсць законы свае,
як і мова свая.
Нам гадзіннік крамля
боем сэрцы не рэжэ,
не замуціць і зрок
злыдняў хіжых гайня.

30.08.2010

Настроўвае

Барва восені яркай
чэзне ў беліве студы.
Выпадае ў асадак
вясёлы настроў.

Голос ветру падобны
на голас іуды,
а сняжыннак палёт —
на ўспалашаны рой.

Лістапад прадвяшчае
завірухі, бураны.
Снегань, студзень і люты —
тройка сілавікоў —
сыпле холада соль
на душэўныя раны,
боль якіх не сціхает
ад веку вякоў.

Люты — цар завірух
і пякельных марозаў —
захапіў трон улады
дый прысвою ю няўзнак.
Чыніць свой супраціў,
вые воўкам пагрозна:
у адстаўку сыходзіць
не хоча ніяк.

12.09.2010 ...Шлю дурынду за гэта
чалавечы праклён.

13.09.2010

Знакі

Гэтай зімняй парой
намяло белых гурбаў.
Ні праісці, ні праехаць —
заторы паўсюль...
У падвалах бамжы
грэюць спіны ля трубаў,
на сябе нацягнуўшы
з паўдзясятка кашуль.

Недзе побач каты
з пацукамі ваюць,
да бамжоў не хічуць,
бо засмажаць, з'ядуць.
Горад чынна жыве,
людзі рупна працуяць.
На ханыг-апушчынцаў
з верхатуры плююць.

Знакі вясны — капяжамі
трызвоніць адліга.
Знак цяпля — вылязаюць
на сонца бамжы.
Сэксу знак — у паўзмроку
на лаўцы чувіха
распластанай пад хахалем
мройна дрыжыць.

Прыглядзеца — і знакаў,
бы зорак на небе.
Яны ўсе — як прыкметы,
як лёсу віток...
Хто жыре ў раскоши,
хто чэзне ў ганебе —
раўнапраўе гвалтую
зашораны цмок.

Лета знак — калі ў рэчыцы
зацвітае гарлачык.
I балотных вужоў

ловяць спрытна буслы.
Калі скрушина на ўзлеску
івалга плача,
закаханым вяшчуе
завабныя сны.

Ну а з восені знакаў —
людзі дзіву даюцца:
жоўты колер — дабро,
шэрты — слота, дажджы.
Знак бяды — калі пройдё
з пазмаў смяюцца
і ў Ізраіль з'яджаноць
паўкроўкі жуды.

Шчасця знакаў нідзе
я пакуль што не бачыў.
Пэўна, вынес іх бог
за жыцця рубікон.
Знакам волі ѹ няволі
праўду д'ябал пазначыў.
13.09.2010

Пачынаюць смачнець
на выжарах суніцы.
Грому летняга медзь
па-над лесам звініць.
Высякаюць аzon
з туманоў білікавіцы,
нахкім водарам ён
на расе зіхациць.

З яснай явы сышло
хат вясковых сутонне.
Хараство адышло
у фазу іншую — скон.
Горад памяць набыў —
у гарышках на балконе
гэаргінай расцвіў
зніклых вёсак бутон.

23.09.2010

Бабіна лета

Шэрых воблакаў сум,
сонца выбліск рапханы...
Я не збыўся ад дум —
у палон іх забраны.

Сівізной павуцін
млее бабіна лета —
стрэмка ў сэрцах мужчын,
песня, што недапета.

Лепш не бачыць палёт
серпанціна істужак —
карацее на год
ітчасце дзеў-папялушки.

29.09.2010

УСПАМІНЫ

СТАРОНКІ ПАМЯЦІ

Анатоль КУДРАВЕЦ

Кудраўцы старэйшага пакалення ўсе сышлі ў магілу, і сёння даведацца што-небудзь новае ці пацвердзіць ўсё гэта няма каму. Як помню (а гэта, лічы, семдзясяц гадоў), кръж заўсёды быў такі шэры, высаходы, абымшэлы, нібыта час не меў улады над ім. Усё-такі знайшоў уладу — нядзяўна звалу.

Па ўсім, апошні пан Карбановіч быў не з ганарыстых, часам запрашаў беднага суседа Хведара на паляванне і нават да сябе ў дом. Здавалася, так будзе заўсёды. Але нечакана здарылася бяда: ці паствуhi праспали, ці так захапілі, але ў гэданы час панкія коні да чарнатаў здратавалі дзедаў азімы клін. Дзед пайшоў да пана з прэтэнзіяй, каб той ці сплаціў, ці адмяніў здратаванае поле на сваё засеянае. Відаць, гаворка праходзіла бурна, бо дбайнія служкі вынеслі дзеда з пансікіх пакояў на кулаках. Пакачалі так, што той ледзь дабрыў да свайх хаты. Паляжаў некалькі дзён, пахаркаў крою і памер. Пан Карбановіч прыйшоў развітаца з суседам, пастаяў у галовах ля дамавіны, выдзеліў на жалобны стол бычка са свайго статку. Дзеду Хведару было сорак гадоў. На руках у ягонаі удавы Параскі засталося шасцёра: Аўгіння (1901 год нараджэння), Яўмен (1903), Пятрок (1905), Павел (1907), Паўліна (1909), Мікола (1911). Быў то 1914 год.

Баба Параска была быстрая, рухавая, росту невялічкая, трошкі больш за метр пяцьдзесят, але харкатар мела дзелавы, актыўны. Ішчэ на памяці сёняшніх старэйшых людзей раскарчоўвалі дзялянкі ў лесе на вышэйшых мясцінах, каб сеяць проса і каноплі, а каля іх, недзе пасярод трохкуніка, створанага гарадамі Мінск–Магілёў–Бабруйск.

Асёлі паны ў гэтых мясцінах з часоў Вялікага Княства Літоўскага.

Кудраўцы з'явіліся тут пазней. Адно вядома дакладна, што ішчэ за прыгонным часам (1861 год) нехта з Карбановічаў выкупіў у падмаскоўнага памешчыка двух братоў Кудрявцевых, прывёз, выдзеліў па некалькі дзесяцінаў прыбалотнай зямлі. Пасяліліся яны недалёка ад пана, паабапал дарогі, што вяла ў Коубчу, насыпраць, можна скажаць, вонкі ў вонкі.

Як звалі братоў, засталося неядома. З часам Кудрявцевы сталі Кудраўцамі. Відаць, цяжка было мясцовым людзям прамаўляць муронае нетутэйшее прозвішча. Адзін з братоў быў рослы, другі драбнейшы, меншы, і людзі, каб не блыгтаць, назвалі аднаго Кудраўцом, другога Кудраўчыкам. Так і пайшлі па ўсёй далейшай лініі паралельна Кудраўцы і Кудраўчыкі, хая ў дакументах прозвішча заставалася адно — і тыя Кудраўцы, і тыя Кудраўцы.

На аколіцкіх праваслаўнанакатліцкіх могілках у кутку, дзе хавалі Кудраўцоў (Кудраўчыкі займалі свой куток) захаваўся ненысокі, пахілены, урослы ў зямлю востразакруглены шэры камень, на якім выбітыя два слова: Кудравец Анастасія. Дзядзька Мікола казаў, што гэта камені на магіле ягонаі бабкі, а нашай прарабкі. Побач з гэтым каменем ішчэ некалькі гадоў таму стаяў высокі, метры ў трох, абымшэлы дубовы кръж. Знаў жа, дзядзька казаў, што стаяў ён на магіле мужа Анастасіі, нашага працьдзеда.

Як птушку да гнязда, як жабу да карча, цягне чалавека ўспомніць сябе малым, і перш за ўсё — з чаго ж ўсё пачыналася, як табе адкрываўся гэты свет.

Самое першае, што засталося ў маёй памяці: лета, акно ад вуліцы

вынята, а на падаконніку, на ўсю яго шырыню, ляжыць маснічна — вузэйшы канец ля шарога, шырэйшы — на падаконніку. Насцілаюць падлогу, дошкі на ўсю даўжыню хаты, і занесці их усярэдзіну можна толькі праз акно. Сонца збіраецца заходзіць, і чыста адгабляваная залацістая маснічына з магутнай ялінай аж іскрыцца пад яго касымі праменнямі. Яліна сапраўды была магутная, на чатыры ці пяць таўстых дошак, якіх, калі паклалі адну ля адной, хапіла на добрую трэць падлогі. Пазней, ужо дарослы, я спрабаваў даведацца ў мамы, у якіх гадах, калі гэта было. Яна сказала, што я не магу гэтага помніць: калі слалі падлогу, мне было паўтары гады. «Не магу», але ж я помню: лета, сонца збіраецца заходзіць, вынятае акно, а на падаконніку шырэйшная залацістая маснічына...

Помніцца ішчэ такое: вясна, я на падаконніку таго ж акна, уторкнуўшыся носам у шыбіну. Па вуліцы, па яе сярэдзіне, ідзе трактар на жалезным колавым хаду, арэ вуліцу пад дарогу. За ім, як вараніё, бягучы дзеці. Мне быў таксама хочацца туды да ўсіх, але я не магу: я малы, на дзве трэці акна, у мяне нават штонікаў няма, адно доўгая, ніжэй каленяў, кашуля. Колькі мне — два, трэй гады, — не ведаю...

І зноў вясна. Пасля менінгіту я пайшоў на папраўку, і мяне, захутана ў посцілку, мама вынесла на ганак, пасадзіла ля сцяны. Добра грэе сонца, у небе заліваюцца жаўранкі, ля хлява на дрыботні грабуцца ў трэсках куры з пеўнем. Мне хочацца расхінуць гэту посцілку і пагнацца за імі, але я вельмі слабы, ногі калоціца, і двор мокры. Але жыщё кліча і радуе...

Восень, дзеці пасвяціць коней. У нас кабыла — армія забрала нармальнага каня, а пакінула дурную кабылу з перарэзанымі на нагах жыламі. Паціху з кустоў яна забрыла ў жытага. Разумны

чалавек адварнуў бы... голасам, крыкам. А я — дубцом па нагах, раз, другі. Яна падкінула задам і капытом мне ў лоб... Я і зваліўся. Трохі паляжаў, ачнуўся, убачыў, што на ілбе кроў і на руцэ кроў, і з голасам пайшоў дамоў...

Пачатак вайны ўспамінаецца нечаканасцю, няпэўнасцю. Мужыкі ходзяць па сяле і месца сабе не знаходзяць. То там збяруцца, то там. Шу-шу, шу-шу... Малых хлапцоў не падпускаюць... А тым хочацца ўсё ведаць, ўсё чуць.

Пасля мужыкі раптам папрападалі. Тут былі, а тут іх не стала. І Санькоў, і Цэдрыкаў, і Ізмераў, і Кудраўцоў. Каго прызываў ваенкамат, хто сам прыхаваўся. Дайшлі чуткі, што многіх з прызваных ваенкаматам немцы заграблі ў лагер пад Магілёвам. Бабы пацягнуліся туды. З торбамі, з яйкамі, з салам... Жах што тварыліся там. Мужыкі гінулі з голаду, з холаду, ад паносаў пасля вараных буракоў. Трапілі туды і мае дзядзька Пятрок і Мікола. Цётка Поля, Міколава жонка, ездзіла туды. Вярнуўшыся, яна рассказала пра дрыжачыя рукі, якія цягнуліся праз сетку да кожнага кавалачка хлеба...

Чаму я пачаў пісаць? Відаць, таму, што не пісаць не мог. Калі б сур'ёзна перабіла нешта іншое — праца з тапаром у руках, ці матэматачныя практикаванні, ці ішчэ што, — калі б ўсё гэта было мацнейшае і захапіла ўсяго, можа б, і не пісаў. Хаця не, усё роўна пісаў бы.

Калі чалавека недасведчанага, далёкага ад тэхнікі, прывесці да кучы металу, розных дэталяў і механізмаў і сказаць, што гэта машина і для таго, каб пaeхаць на ёй, патрэбна зусім нямнога: сабраць у пэўнай паслядоўнасці, звініць адны часткі з другімі, спаяць, паставіць на колы, «абуць» колы ў гуму, заправіць бак бензінам — гэта значыць, зрабіць тое, каб кожная з гэтых дэталяў увайшла ў звязку з астатнімі і ўсе яны разам зажылі

як адзіны жывы арганізм, — дык вось, калі гэта сказаць чалавеку недасведчанаму ў тэхніцы, ён ніколі не паверыць, што на гэтай кучы металу можна паехаць.

Але калі сказаць вопытнаму механіку аўтагаража, варта яму кінучь вокам на ўсю гэтую груду механізмаў, каб ва ўяўленіі ягоным паўсталі машина — прыгожая, лёгкая, паслухмяная, якія тысячамі бегаюць і па нашым Мінску, і па зямлі ўвогуле, ён не толькі возьмеца за работу, а і давядзе яе да канца, і пaeдзе на той машине.

У дадзеным выпадку гаворка ідзе пра неабходнасць фантазіі нават дзеля таго, каб з гатовых дэталяў, блокаў сабраць машину. Тым болей яна патрэбна пісьменніку для таго, каб з неіснующых ваенкаматам немцы заграблі ў лагер пад Магілёвам. Бабы пацягнуліся туды. З торбамі, з яйкамі, з салам... Жах што тварыліся там. Мужыкі гінулі з голаду, з холаду, ад паносаў пасля вараных буракоў. Трапілі туды і мае дзядзька Пятрок і Мікола. Цётка Поля, Міколава жонка, ездзіла туды. Вярнуўшыся, яна рассказала пра дрыжачыя рукі, якія цягнуліся праз сетку да кожнага кавалачка хлеба...

А з чаго ўсё пачыналася?.. Можа, з гэтага?..

Суботні зімовы вечар. У хаце распаленая да чырвоных бакоў жалезная печка — сушыць нядайна памыту падлогу. Смалновы пах чыста выскабленых падсохлы маснічын. Ля сцяны, на шырокай канапе — бацька з дзядзькамі Міколамі. Кураць, ціха гавораць. Ні мамы, ні дзяўчат няма — яны пабеглі ў лазню.

Пад столлю над сталом вісіць лямпа. Паставіўшы кнігу так, каб было лепш відно, стоячи перад сталом, я чытаю «Дрыгву». Стоячы, бо так, па прычыне малога росту, я вышэйшы. Чытаю ўтолас, каб чулі бацька і дзядзька Мікола. «Дрыгву» ў другім класе ішчэ не праходзяць, гэта кніга маёй старэйшай сястры Мані, я ўзяў яе паглядзец. Пачаў чытаць і ўжо не мог адкладці. І мне хочацца, каб і бацька, і дзядзька чулі, пра што тут напісаны і напісаны так хороша.

«Спакойна і павольна, як у зарочаваным сне, утуліўшыся ў балоты, нася Прыпяць сухадоламу Дняпру сваю багатую даніну...»

Чытаю, заварожаны магіяй слоў, яны ліоцца плаўна і вольна, нібы нараджаюцца ўва мне самім, нібы гэта я сам усё так складна прыдумаў. Закалыханы сваім голасам, не адразу заўважаю, што перастаў разумець, пра што чытаю. Словы перарастаюць у музыку, і ўжо здаецца, што не маё сэрца ідзе ўслед за пісьменнікам, а ён сам ідзе ўслед за рухам майі душы і гэтага вечара, і гэтай цішыні, і гэтай щэплай вымытай і падсушанай падлогі...

Спахопліваюся, бо бачу, што бацька з дзядзькам перасталі гаварыць, слухаюць мяне. Гэтае адкрыццё перарывае чытанне, я пазіраю на іх. І тады дзядзька, укінуўшы галавой, пачынае сам:

Дрэнна маё жыццё,
Усё ідзе не ў лад:
Лезу я наперад —
Асадзі назад...

Гэты знерваны, успыльчывы, пашчыпаны фінскай і гэтай войнамі чалавек, ён і цяпер, праз паўтара гады пасля таго, як яго прывезла дамоў шпітальная сястра, прыйшоў з мыліцамі: зноў адкрылася рана на назе. Але як ён чытае?.. Ён не чытае, а рассказвае пра сябе. Гэта ў яго, куды ні ткніся, «асадзі назад». Гэта ён і ёсць той мужык, сын бядоты, які недаесць і недаспіць...

І гэта праўда, так і было. Яго бацька, і бацька майго бацькі, да смерці збіты наймітамі пана Карбановіча, памёр у сорак гадоў. Баба Параска засталася адна, на руках шасцёра дзяцей. І яны вымушаны быті пайці на паклон да таго ж пана Карбановіча, прасіцца, каб узяў уні на працу, каго парабкам, каго паствушенком...

Засталіся жывыя, павырасцілі, пажаніліся, разбудаваліся ў Аколіцы на шэсць двароў...

Недзе неўзабаве за гэтым вечарам здарыўся ў Аколіцы, на нашым пасёлку, выпадак, які абурый усіх. Знайшоўся ў сяле чалавек, які ноччу, калі гаспадар дома, наш сусед, быў у ад'ездзе, залез на гарышча ягонай хаты і адкруціў галовы дзвюм курьшам. Іх і было толькі дзве ў беднай Шварцавай хаце! Разве з курамі злодзеі прыхапіў сухога ліпавага палоса на лапці і трохі высушанай табакі — усё гэта вісела там жа, на гарышчы. Палоссе — гэта не страшна, нават табаку можна было б дараўаць, а дзве курьшы — гэта ўжо было зладзейства і па веенчым часе не малое. Па маштабе галодных пасляванных гадоў такое нельга было пакінуць беспакарана, або зрабіць выгляд, быццам нічога не здарылася, хоць злодзея і не злавілі на месцы злачынства.

Пагаворвалі, што тое зладзейства — справа рук аднаго чалавека, зноў жа, недалёкага нашага суседа Марушкевіча: гэта мог зрабіць толькі ён. Тым болей, што той жа ноччу гаспадыня скрадзеных курэй, якая трошкі запознена выскачыла з хаты, пайшла па следзе, і след прывёў да хаты гэтага суседа, і праз шчыліну занавешанага акна яна бачыла, як сусед скуб птушак. Але не ўзяў за руку — не кажы, што злодзея. Так гаварылі дарослыя.

Дзецеі пра ўсё гэта думалі па-свойму, з дзіцячым максімалізмам. Тоє, пра што дарослыя ведалі, але не хацелі гаварыць адкрыта, для нас было элементарнай аксіёй: пра зло трэба гаварыць на ўсёве голас, і злі павінна

быць пакарана. Чаго маўчаць? Пра гэта павінны ўсе ведаць.

Словам, у грудзяях маіх адбыўся нейкі зруш, штуршок, які і павёў маю руку з ручкай па паперы. За нейкіх хвілін быў напісаны вершык пра тое, як хлоцы, мае равеснікі Печя з Віталем, кніжкі чытаюць, а нехта на гарышчы закурыць шукае і г.д. І ўсё гэта з канкрэтнымі дэталямі, імем, прозвішчам... Сваёй паэтычнай удачай я падзяліўся з сястрой Галіяй і лёг спакойна спаць. Якое ж было маё здзіўленне, калі на заўтра я ўбачыў, што слава маі павета выйшла за межы нашага двара і разышлася па пасёлку. Хлапчукі вывучылі вершык на памяць і чыталі яго ўтолас усюды і ўсім, а асабліва тады, калі паблізу паказваўся той незадачлівы курыны забойца.

Само сабой зразумела, што інкогніта аўтара было раскрыта. Спачатку гэта мяне спалохала, але пасля, калі я ўбачыў, што дома ў нас усё ціха, я супакоіўся і нават заганарыўся. Слава — магутны рухавік, хоць і трymалася яна не столькі на нейкай мастацкай вартасці вершыка (як ятам вартасць!), колькі на адкрытай, легальнай форме выказвання праўды.

На гэтым можна было б і спыніць расказ пра мой паэтычны дэбют, калі б ён не меў непажаданага для мяне працяг...

А было так. Другі сусед Юрчонак Хведар, ягоная хата была за хатай цёткі Аўгінні, тапіў лазню. Дзень быў суботні, зіма, асаблівай работы ў людзей не было, і яны папрыходзілі ў лазню раней, чым яна была гатова. Чакалі ў хаце: жанчыны ў адной палавіне, мужчыны за дзвюхстворкавымі дзвярыма ў другой.

Зайшоў у хату і я. І як толькі зайшоў у першую палавіну, на мяне адразу накінуўся жанчыны з просьбай: прачытай свой вершык. Было адчуванне няўмакасці ад усіхнай увагі, але бацькы славы ўжо рабілі ўва мне свою разбуральную работу. І я тут жа, як парага, прачытуў вершык, прачытуў так, як треба было б чытаць, калі бы я стала на сцене, а ў зале было не меней, як чалавек сто. Крычаў на ўсю хату і сам з задавальненнем слухаў свой голас.

Не паспей ў скончыць чытанне, як раптам разка расчыніліся дзвёры з другой палавіны хаты

і адтуль раззлавана вылецеў мой бацька. Ён ражучым крокам падышоў да мяне, моўчкі ўзяў за вуха і, не выпускаючи яго з сваіх жалезных пальцаў, вывеў на вуліцу, паказаўши каленам бок, у якім была наша хата. Было кръудна да слёз, былі і слёзы. Я пайшоў дамоў. Можна лічыць, што гэта было маё першае публічнае выступленне і мой першы зароблены ганарапар.

Аказваецца, у другой палавіне хаты мужчыны за сталом гулялі ў карты. Болей таго, Марушкевіч, пра каго і быў мой вершык, быў бацьковым напарнікам па картах, і яшчэ горай — яна прайгравалі. А тут за дэвярыма літаратурным концертом з вершамі пра тое, «як убачыла Сабіна, што закраталася драбіна, выскачыла яна ў двор, і пачаўся ў іх спор: — Ты чаго тут, злодзея, ходзіш? Ты курэй са свету зводзіш...»

Школа ў Аколіцы адкрылася ў 44-м, у год вызвалення. Недзе ўслед за тым, як па ўтравелай зялёной вуліцы сяла прайшлі стомленыя салдаты-вызваліцелі. Іх і не шмат было. Сяло ляжало ўбаку ад бойкіх дарог, і праход войскай хутчэй меў сімвалічны сэнс. Нехта з вышэйшага начальнства мудра рагнёў, што людзі, стомленыя чаканнем, павінны на свеа вочы пабачыць вызваліцеляў, каб канчаткова паверыць, што вайна хоць і не скончылася, але адкацілася ад іх.

Чырвонаармейцаў чакалі два дні. Мы залазілі на хаты і хлявы, выглядаючы, ці скора пакажуцца чырвоныя, а іх усё не было. Аб'явіліся яны пад вечар, запыленыя, стомленыя, але спакойныя і таксама ўпэўнена-шчаслівые.

Адразу, як па нейчай камандзе, на вуліцу павынослі сталы, на сталах быті хлеб і... графіны з самагонкай — тое, чым людзі маглі сустрэць і пачаставаць вызваліцеляў. Гарэлку салдаты не пілі, праслі вады, і пабылі, можа, з паўгадзіны, адсыпаючы ад сваіх салдацкіх запасаў цукропяскую кожнаму малому. Сыпалі на скібку хлеба, а ў каго не было хлеба, насыпалі ў шматкі паперы, дастаючы іх з той жа салдацкай торбы.

У школу спачатку перапісалі ўсіх вучняў, а іх набралася шмат, асабліва пераросткаў, выгада-

ваных чатырма гадамі ваеннага жыцця. Маларослы нават на сваі няпоўныя сем гадоў, я выглядаў дзіцём побач з 10–11–12-гадовымі дзецюкамі, не гаворачы пра тых, хто пачынаў вучыцца да вайны, а цяпер павінен быў працягваць вучобу ў другім, трэцім ці чацвёртым класах. Але імкненне не адстасць ад «усіх», як інстынкт калектыўнай бяспекі, пасадзіла мяне на школьную лаву побач з гэтымі пераросткамі.

Перапісалі ў хаце цёткі Аўгінні. Я з мамай сядзеў на шырокай лаве, мае босыя ногі не дастаўалі да падлогі, і мне ўвесі час хацелася ўзяць сваю нагу ў руку. Мама брала туую маю руку сваёй рукой і апускалі пад лаву: што тыробіш, у школе так няможна. Я супакоіўся, але праз нейкі час нага зноў была ў маёй руцэ.

Так я стаў вучнем першага класа Аколіцкай пачатковай школы. Размяшчалася яна ў дзвюх хатах трэцяй брыгады, гэта далёка, за ракой...

Помніца некалькі школьніх момантаў, якія і цяпер, праз столькі гадоў, прымушаюць унутрана чырвонец пра адным успаміне пра іх. Але...

Зіма. Да позняга часу я загуляўся ў маіх браценікаў — Міколавых Вовы і Шуры. Здаецца, гулялі ў самаробныя шашкі — драўляныя кубікі, расфарбаваныя ў два колеры, на фанерцы, разлінаванай на квадраты, як на сапраўднай шашчай дошы. Дзядзька Мікола быў у шпіталі, а цётка Поля працавала ў калгасе клаудаўшчыцай. У яе ў руках я і ўбачыў хімічны аловак, нават не аловак — меншую палову яго. Цётка Поля складала нейкую ведамасць, і лічбы і літары такім зайдзросным залацістым бляскам адсвечвалі на паперы, што калі яна некуды выйшла, я ціхенька заціснуў гэты аловак у жмено і шмыгнуў за дзвёры.

Вярнуўшыся дамоў, я не мог не паспрабаваць пісаць сам і радаваўся, што літары гэтак жа залаціста адсвечваюць і на маёй паперы. Аловак убачыла мама. «Дзе ты ўзяў яго?» — было заканчэнне пытанні, на што я адказаў бліжэйшы: «Знайшоў». Дзе і як знайшоў, нікто дапытвацца не стаў. З тым я і заснуй.

Па пасляванным часе аловак, які ўзяў яго пісаць...

касцю, што проста так «знайсці» яго было, відаць, цяжэй, чым знайсці залаты самародак дзе-небудзь у Кландаіку ці Магадане ў самую залатаносную пару.

Прачнуўся на досвітку ад галасу. Гарыць лямпа. У хаце цётка Поля. Мама падыходзіць да ложка, дзе мы спім з малодшым братам Жоржам, бярэ мяне за плячук, будзіць: «Сынок, прыйшаўшы ў школу, яна ўчора згубіла аловак... Можа, ты бачыў яго? Ёй у клаудоўку трэба ісці, накладнія выпісваць...»

Можа, бачыў... Просценькая мацярынская дылігаматыя. Куды тут дзенешся.

Аловак давялося аддаць. Можа, з тыдзенем я не паказваў носу ў цёткыну хату, пакуль аднойчы Вова не сказаў: «Пайшлі да нас, пагуляем у шашкі. Не бойся, мама пра аловак і не ўспамінае».

І праўда, і тады, і пазней цётка Поля ні разу ні словам, ні намёкам не напомніла пра той выпадак, пра тое маё «знайшоў».

Цяжка сказаць, што больш уздзеяніча на чалавека: акружычы людзі ці акаляючы асяроддзе. Мінаюць гады, чалавек з'яджае з месца, дзе прайшло ягонае дзяцінства, адступаючы у цень, быццам размываючыца ў часе, постаци людзей, з якімі ён жыў, а зямля, мясціны тyla, па якіх ён хадзіў, застаюцца, як жывыя. Нават болей, і ях можа ўжо не быць, час можа знішчыць і іх, але памяць захоўвае іх з такай беражлівасцю, быццам гэта і ёсць тое адзінае, вечнае, што павінна застацца.

Вось загаварыў пра школу, пра мосцік, пра раку Гарадзечанку тых, 1944–1945 гадоў... Даўно няма ўжо і школы той, час не пашкадаваў... Няма і млына таго, перавезлі ў Коўчу, і, зноў жа, час не збярг і яго. Асушылі балоты, і заместа рэчкі засталася прамая канава... Скажы сённяшнім школьнікам, што некалі тут несліся ў разводдзе крэгі, не павераць... А ў памяці ўсё гэта жыве. І, бывае, калі-небудзь сасніца так ясна, так чыста, што, прачнуўшыся, доўга жывеш шкадаваннем пра незваротнасць жыццёвага працэсу, і што не ад цябе залежыць магчымасць яго паправіць.

Першадрук успамінаў —
у альманаху «Тэрмапілы»
(Беласток, Польшча).

► АПАВЯДАННЕ

САМ-НАСАМ

Рэй БРЭДБЕРЫ

Гэта было летнім вечарам. Мы ішлі плячо ў плячо па дарожкы Оўшн парка, я і мой сябра Сід, калі пабачылі знаёму карціну на адной з лавак недалёка ад прычала.

— Паглядзі, — сказаў я, — і паслушай.

Мы глядзелі і слухалі.

Гэта была старая габрэйская пара, яму я даў бы каля сямідзесяці, а ёй прыблізна шэсцьдзесят пяць. Іх вусны і рукі варушыліся адна-часова, або размаўлялі, і ніводзін не слухаў.

— Колькі разоў я ўжо табе гаварыў, — казаў ён.

— Што ты гаварыў? Нічога ты не гаварыў! — казала яна.

— Гаварыў, — казаў ён. — Я табе заўсёды што-небудзь гавару. І вельмі важнае, калі ты даеш мне сказаць.

— Вельмі важнае! Вы толькі паглядзіце на яго! — казала яна, міргаючы.

— Назаві хоць адно.

— Калі ласка, пра вясле.

— Зноў пра вясле?

— Так, пра вясле! Колькі было беганіны і выдаткаў.

— А хто бегаў, а хто плаціў?

— Я табе дакажу...

— Не трэба ніякіх доказаў. Бачыш, я глухая!

І гэтак далей, і да таго падобнае.

— Шкада, няма з сабой дыктафона, — сказаў я.

— Навошта дыктафон, — сказаў Сід. — Я і так магу пераказаць, што я толькі што пачуў. Патэлефонуі мне хоць сярод ночы, і я табе ўсё пайштуару.

І мы пайшлі далей.

— Яны сядзяць на гэтай самай лаўцы кожны вечар ужо доўгія гады!

— Веру, — сказаў Сід.

— Яны вяёлья людзі.

— А ты не думаеш, што гэта сумна?

— Сумна? Супакоіся! Гэта ж персанажы вадавія. Я магу іх паставіць хоць заўтра на сцэне!

— І табе зусім не сумна?

— Галаву аддаю: яны жанатыя ўжо калі пяцідзесяці гадоў. Яны пачалі сваю балбатню яшчэ да вянца, а пасля мядовага месяца зноў узяліся за сваё.

— Але ж яны не слухаюць адно аднаго!

— Проста мяняюцца ролямі. Спачатку яна не слухае, затым — ён. Калі яны пачнуць уважліва слухаць, яны здрэнцвеюць. Усё па Фройдзе.

— Чаму?

— Яны шчодра выліваюць адно на аднаго ўсё, што набалела. Вось пабачыш, што яны кладуцца спаць у зацягтай спрэчцы і засы-

наюць праз дзве хвіліны з усмешкай на вуснах.

— Ты напраўду так думаш?

— Мае пётка і дзядзька былі такія самыя. Добрая лаянка падаўжае жыццё.

— І колькі ж яны праўжылі?

— Цётка Фані і дзядзька Аза? Восемдзесят і восемдзесят дзесяць.

— Так дўрога?

— На дыцеце словаў, амаль адной лаянкі. Габрэйскі бадміnton: ён кідае — яна адбівае, яна кідае — ён адбівае, ніхто не перамагае, але, як бачыш, ніхто і не праиграе.

— Я ніколі так не думаў.

— Падумай, — сказаў Сід.

— Мы яшчэ дўрога гулялі па парку гэтым цудоўным летнім вечарам.

— І яшчэ! — казаў стары.

— І яшчэ дзесяць тысячай «яшчэ»!

— Так ужо і дзесяць тысячай! — казаў стары.

— Глянь. Дзе падзеўся гэты спіс?

— Да каму патрэбныя твае спісы!

— Мне! Чакай!

— Дай мне скончыць!

— Гэта ніколі не скончыцца, — звойважыў Сід, калі мы зноў мінулі туго лаўку, і ўсе аргументы расцалі за нашымі спінамі.

Сід патэлефанаваў мне праз два дні і сказаў:

— У мене ёсьць дыктафон.

— У сэнсе?

— Ты пісъменнік. Я пісъменнік. Збярэм ураджай з нашых ніваў.

— Ну, не ведаю... — адказаў я.

— Давай збірайся, — сказаў Сід.

Ён мяне выцягнуў на шпацыр. Быў звычайнікі каліфарніскі вечар, такі, пра які мы не расказываем усходнім сваякам, баючыся, што прыедуць праверыш.

— І слухаць не хачу, — казаў стары.

— Заткніся і слухай, — казала старая.

— Толькі не гэта! — здзі-
віўся я, заплюшчыўшы

вочы. — Яны ўсё яшчэ тут. Тая самая пара. Тая самая спрэчка. Валанчык заўжды ў палёце над сеткай. Ніколі не ўпадзе на зямлю. Ты напраўду будзеши запісваць?

— Калі ўжо Дзік Трэйсі яго вынайшаў, то я скрыстаюся.

Я пачуў, як зашыпец дыктафон, калі мы павольна праходзілі паўз лаўку.

— Як яго звалі? Ага, Ісаак.

— Не Ісаак.

— Вядома, Ісаак.

— Аарон!

— Да не Аарон, ён старэйшы брат!

— Не старэйшы, а малодшы!

— Хто гэта сказаў?

— Ты. І як заўсёды нясплушна!

— Зноў крыва!

— Праўда вочы коле?

— Я ўжо стаміўся табе даказваць сваю рацю.

— Пара пад'есци, — сказаў Сід, калі мы адышлі ад лаўкі з галасамі старых у дыктафоне.

А потым здарылася дзіва. Лаўка пуставала два дні.

На трэці дзень я зайшоў у кашэрную краму і запытаўся пра старых, ківаючы на знаёмую лаўку. Я не ведаў імёнаў. «Вядома, — адказаў мне, — Роза і Эл, Эл і Роза. Штэйн — іх прозвішча. Эл і Роза Штэйн былі тут заўсёды, штовечар. А цяпер іх няма. Цяпер няма Эла. Адышоў у аўтограк. Лаўка пустуе, але што цяпер зробіш?»

Гэтая сумная вестка пра двух незнаёмых, але ўжо блізкіх людзей не давала мне спакою, і я вырашыў нешта рабіць. У маленькай мясцовай сінагозе я даведаўся, дзе былі габрэйскія могілкі і пайшоў туды падвечар, адчуваючы сябе маленікім гоем, які калісьці ў дванаццаць гадоў, калі зазірнуў у храм у цэнтры Лос-Анджэлеса, каб адчуць сябе часцінкай натоўпу, што моліца і співае разам з хорам пеўчых у капеллошах.

На могілках я знайшоў тое, што і думаў знайсці. Старая сядзела тут, каля каменя, на якім было выгравіравана ягонае імя. І яна гаварыла, гаварыла, дакранаючыся да каменя, размаўляючы з каменем. А ён? Што ён? Як заўжды, не чуў.

Я пастаяў, паслушаў, заплюшчыў вочы і пайшоў прэч.

Неяк туманным вечарам я праходзіў міма знаёмай лаўкі. Яна па-ранейшаму пуставала.

Што я мог зрабіць? Я патэлефанаваў Сіду.

— Слухай, я наконт тваіх дыктафонных запісаў... — сказаў я.

Напрыканцы лета мы з Сідам шпацыравалі ўздоўж кашэрных шапікаў з цудоўнай бастурмой і тварожнікамі, спыніліся каля аднага з іх, каб набыць чаго-колькі пад'есци. Потым пайшлі далей паўз два тузіны пляжных лавак, сумяшчаючы прыемнае з карысным. Раптам Сід зауважыў:

— Нешта я часцяком задумываюся...

— Над чым? — спытаў я, бо ён глядзеў на лаўку, што пуставала цэлы тыдзень.

— Зірні. — Сід крануў маю руку. — Гэта тая самая старая?

— Бадай што тая.

— Яна вярнулася! Я думаў, яна захварэла ці яшчэ што якое, а яна тут.

— Я ведаю, — усміхнуўся я.

— З якога часу? На той самай лаўцы. І гутарыць сам-насам — вар'ятка!

— Ага, — сказаў я, і мы падышлі бліжэй.

— Але, — прамовіў Сід як мага цішэй, — нікога ж няма. Яна гутарыць сама з сабой.

— Амаль што, — сказаў я. І мы падышлі зусім блізка. — Паслушай.

— Ты мне прыношіш адны пакуты. Доказы? Колькі заўгодна! — казала старая, звяртаючыся да пустога месца на лаўцы. Вочы яе гарэлі, твар быў напружены, вусны хутка

варушыліся. — Колькі заўгодна! У мяне безліч доказаў. Слухай!

— І пасля — самае дзіўнае адказ!

— Слухай, кажа яна!

— Выгукнүў голас. — Ды колькі можна слухаць! І навошта?

— Ягоны голас! — Сід аслупянеў. — Гэта ж ягоны голас. Але ж ён памэр!

— Так, — сказаў я.

— І яшчэ, — працягвала старая, — ты паглядзі, як ты ясі. Хоць раз звярні ўвагу!

— Лёгка табе казаць, адказаў голас старога.

— Ну давай, скажа!

Тут нешта пstryкнула. Сід убачыў тое, што і я: у руках старой ягоны дыктафон.

— І яшчэ, — сказала яна пасля паўзы.

Петрык.

— Чаму мне даводзіцца гэта трывальнік? — кричаў старэйшы.

Петрык.

— Чаму міне даводзіцца гэта трывальнік? — кричаў старэйшы.

Петрык.

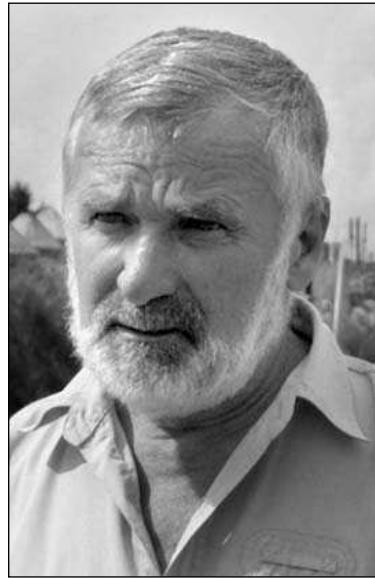
— Чаму міне даводзіцца гэта трывальнік? — кричаў старэйшы.

Петрык.</

▶ АПАВЯДАННЕ

ТОКАР СА СТАЛІЦЫ

Язэп ПАЛУБЯТКА

Ха-а!... Жоначка... паехала адпачываць... у санаторию... хм-м... з дзеўштам.

Лярва! Мусіць, хахель услед. Напужала Москву лапцямі! Я, токар-універсал, бабу не знайду? Заўтра ў кабет і дзяўчутат з цэха запытаю на згоду.

Ведаю! Адказу не будзе!

Баба Насця спаслалася на тое, што старая. Хапае вартаўніка з п'ятай прахадной. Маня Л. напачатку адмоўна замахала галавой, але ў занатоўніку пазначыла. У гэтых месяцах не свеціць. Трыццаць другі. Люба Т. сказала, што не будзе ні з кім, у дзеўках памрэ.

Прадчуваю. Доўга давядзеца шукаць.

Цю! Труба справы. Станкі самыя лепшыя ў свеце чуркі купляць не хочуць.

Халява! Стаем, курым. Прафсаюз ссучыўся з адміністрацыяй. Паслалі ў бестэрміновы адпачынак.

Жыццё — рай! Дзень ляжу, другі, тыдзень. Колькі не ляжы, есці хочацца. Гроши самі не цдзецца.

Цьфу! Праблему знайшоў. Гандляваць, як усе, буду. Навука вялікая. Стой, прадавай калготкі ды трусы.

Дзень пагандляваў — і поўны парадак!

Туалет урэшце кафляю абкладу.

Праз месяц залаты ўнітаз куплю.

Бабы — якія пажадаю. Адпачываць буду на Анарах ці Нараах, як той замежны хутар правільна зваць, не ведаю...

Мікола, чаўнок са стажам, засведчыў: «Патрэбен першапачатковы капитал — «кусок дольца».

Насмяшыў. Такога добра ў нас пад нагамі валам.

Не разумею! Як знайсці яго?

На вуліцы не знайшоў. Не губляюць.

Пайшоў пазыччаць.

Суседа ахапіў істэртычны смех. Шкада, добры чалавек. «Хуткая» адвесла ў Навінкі.

Кумпакруціў пальцамі скроні і хуценька зачыніў дзвёры.

Брат жонкі абазваў дурнем. Цешча зжалілася, спрэзентавала некалькі прасцірадлаў ды галёшы, што не знасіла яе маци.

Цесць адшпіліў ордэн і, гаротна плачучы, са словамі: «Навошта

мая дачушка пакутуе, лепш памерла б маленъка», па-святочнаму ўручыў мне.

Не багата тавару.

Мікола-чаўнок у абмен за ордэн падкінуў ідэю: прадаць жончын гарнітур. Паколькі новы муж павінен «этую крываногую мадам абуць-адзець ва ўсё шыкоўна-імпартавае».

Святая праўда! Навошта дабру прападаць?

Напакаваў дзве валізы. Вошоў закалачу!!!

...Што рабіць?

Як што! Як усе... паеду на «Дынама» бубло нахажываць.

Народу, як мурашоў у мурашніку. Усе цягнучы не меней пяці торбаў. Кожны кожнага штурхает. Усе крычаць, лямантуюць... Рой дзікіх пчолаў.

Блукаў гадзіну, пакуль знайшоў месца.

З Богам, за справу!

Таксама праява. Падбег шпанюк і пішчыць, што тут яго месца. Даў «спляшча» і прагнаў. Праз хвіліну падышлі амбалы ростам за два метры. Пасля трэцяга ўдару пад дых ласкава запыталі: «Навошта маленъкіх крыўдзіш?»

Другую гадзіну лямантую. Ніхтавар не купляе. Распрадаў тыя лахманы на пяты дзень.

Грошай не густа, але гульнуць можна. Закадрыць бы якую-небудзь.

На лаўца і звер бяжыць.

Як можна ўпусціць такі момант? Сама напрасілася.

Bo! Гэта кабета — блакітная мара токара-універсалі. Нічога не шкода для такой.

Шампанскіе, каньяк, балык... Што яшча, радасць мая, жадаеш?

Я мужык-хват! Такую кабету закадрыць.

Падымаюся раніцой... Ні калды, ні грошай...

Бядна вялікая, у Шабаны з Кура-соўшчыны пешшу зайсці можна...

Мая жоначка з санаторыі прыехала. Цалавацца лезе.

«Паглядзі, як нашыя дзеткі загарэлі!»

«Дзе мой ружковы халацік?.. Дзе адзінне, апратка?»

Дзе-дзе! Там, дзе была.

Зараўла гучней сірэны.

Дзякую Богу, посуд не жалезні.

Знайду месца, дзе жыць.

Да суседа прыехала маці.

Цесць прабурчэў: «Пад плотам твæ месца».

...На вакзале не кепска.

Міліцыянт спытаў пра билет.

Што, сабака, хочаш?

Гумавыя дубінкі гнуща, ды не ламаюцца.

Пяць разоў паспей стукнуць. Як спрытна пераскочыць цераз дзве лаўкі! Куды яму за мною ўгнацца?

Чаго я забыў ў горадзе? На бацькавічыну махну.

Вёсачка мая! Палеткі родненькія! Дваццаць гадкоў вас не бачыў. Мамачка тут жыве. Дай цябе аддыму, пацалую, крывінка ма!

Пляменнікі з-за вушака выглядаюць. Гасцінца чакаюць. Я крама ці што?

Маці выцягнула з шуфляды пенсію і падала ўнукам: «Гэта вам ад дзядзькі на цукеркі».

Знаймлюся з роднымі мясцінамі. За сто метраў ад дома заблудзіўся ў хмызняку.

Набыў правадыра. Сямігадовы суседскі хлопчык Федзька ведае ўсё ў сіх. Распавядаваў па мянушках пра аднавіскоўца, паказаў ваколіцы, запытаў, ці не хачу пававіць час у «вясёлым куточку».

Дыпламатычна адмовіў, згадваючы, што за ўстанова. Вёска ёсьць вёска. Тут людзі ўсе дурні, недавакі і недарэкі. Вечна п'юць самагонку і закусваюць салам з цыбуляю.

Корпачца ў зямлі вялікага разуму не траба. Не тое, што ў сталіцы. Там тэатры, кіно, музеі, выставы.

Ніколі не хадзіў, што я там забыў?

Тут клуб вось-вось разваліцца. Каб я быў брыгадзірам (ён тут, відаць, самы галоўны, бо крычыць больш за іншых, а дарослыя малых дзяцей ім палохаюць), дык у мяне ўсё было б інакш. Усе мяніе слухалі ся б і на каленях поўзалі.

Сказаў аб тым швагру. Не разумею чаго ён смеяцца. Не патрэбна мая дапамога, адпачываю далей. Гэта не Сочы, хоць там ніколі не быў. Сонца свеціць, буду загараць.

Увесь дзень хадзіў распрануты. Ноччу спаў стоячы. Спіна пакрылася пухірамі. Маці выліла на плечы жбан кіслага малака. Палягчала. Адпачываць болей не хачу.

У вёсцы нічога не змянілася за дзвецаць гадоў май адсутнасці. Толькі чарапон ад вілаў згніў, і швагер замяніў яго.

Прыгожа тут.

Які непаліторны пах квітне-чага луга! Іншы раз не шкодзіць прагуляцца.

Фу-у! Што так смярдзіць? Як можна пасвіці кароў па такай прыгажосці? Не ступіць. Што мне рабіць з новымі красоўкамі, якія маці купіла?

Клышаногі Федзька пазнаёміў з Вяроўкаю і Путам. Узрост іх не вызначальны. Ад Пута пастаянна смярдзіц гноем, у Вяроўкі штохвілінна адрыжка, але ўсяроўна цудоўныя хлопцы.

За знаёмства глыкнулі па шклянцы нейкай жоўтай вадкасці. Мала. Вяроўка падаўся шукаць яшчэ. Не знайшоў. Халява абламалася.

Пайшоў спаць. Маці сказала, што раніцай трэба касіць сена.

Сена дык сена. Што такога? Я на арбітальнуу станцыю «Мір» такую дзеталь забацаваў, што яна і па сёняшні дзень лётае. Каб касіць сена, не трэба ФЗВ канчаць.

Пайшлі на луг. Навошта так рана? Сена нікуды не ўцяча. На заводзе змена пачынаецца а палове дзяявітай.

Расколваецца галава. Якую атруту пілі ўчора?

Швагер патлумачыў: Вяроўка і Пута п'юць толькі тармазную вадкасць.

Галава хоць расколваецца, але нешта цёміць. Памятаю бацькавічы некалі вучыў: «Пяты касы цісні, падразай вярхом».

Прыціснуў. Кепскі настаўнік. Зямля хоць і мяккая, але ўчтаро касу выцягвалі.

Выцягнулі. Здаецца, асабліва не гнуткай, аднак стала прапелерам.

Швагер сказаў так: «Болей ёй змогуць касіць толькі чуркі», — і выкінуў у кусты.

Яшчэ загадаў шчарбатаму і сапліваму Федзьку, каб пільна назіраў за мною і не дазваляў інструмент браць у руки, бо сябе скалечу.

Падчас вячэры швагер выпіў трэці шклянкі самагонкі і шчыра зацвердзіў, што будзе каҳаць жонку да ранку без перастанку. Сястра з радасцю наліла яму чацвертую, шчыра ўсміхнулася і абняла. Як адзін казаў: кансансус поўны.

Таксама адолеў дзве шклянкі пад кумпяк.

ПахарараЛэла. Пацягнула на подзвігі. Вырашыў: час да каго-небудзь падваліць.

Запытаў у Федзьку пра «вясёлы куток». Адчуваю, там неабходна «лавіць».

«Там бл...шнік», — адказаў, не выбіраючы слоў, хлапчук і, як дарослы, брудна вытлайцца.

На хадзе ў німногай Венеры збіраючы разведзеныя і ўдовы розных узростаў. Запрашаючы мужыкоў, квасяць і... не без гэтага.

А што мне! Мужык не жанаты. Магу гульнуць.

Шпанюк цвердзіць, што Венера нікому не адмаўляе. Не адмовіць мене, я токар-універсал.

Неяк не звыкла. Бачыць бачыў, а незнаёмы. Як пытаць?!

Нахрапістца другое шчасце.

Не спатрэбілася. Німногай Венера храпла ў качаргешніку.

Пайшоў дамоў агародамі.

Дзядзька Іван думаў, што злодзеі крадзеца за гуркамі і агрэў паленам па патыліці.

Галава баліць. Болей дамінае, што кумпяк скончыўся.

ЮБІЛЕЙНАЕ

МОЦНЫЯ ДУХАМ НА КАЛЕНІ НЕ СТАНУЦЬ

Яўген ЛЕЦКА

Яўгену Гучку — сямдзесят.
Аж не верыцца. Ведаю яго з
1986 года, ад часу супольнай
выдавецкай працы ў адным
будынку — ён у «Народнай
асвеце», а я над ім, паверхам
вышэй у «Мастацкай
літаратуре». Прыкметіць яго
ў тым гаманкім чалавечым
вулеву было няцяжка.

Ён з натоўпу вылучаўся як зневенне: высокі, стрункі, паглядны, з дагледжаным шчачіннем на твары, так і паводзінамі: гаварыў звычайна, у адпаведнасці са сваім прозвішчам, гучна, не баючыся ўголос выказваць і тое, што звычайна адзін адна- му перадавалі шэлтам, падма- цоўваючы сказанае толькі яму ўласцівым рухамі і смехам, бо сарказм, іронія ўнутрана для яго арганічныя. Будучы дасціпным, вострым на слова, да выдавецкай працы ставіўся абавязковы, мог гадзінамі карпець над рукапісам, але не як нежывы манекен, а з усмешкай, нібы размаўляючы з аўтарам нячутна, пра сябе. Сваю правату пры сустрэчах сцвяр- джаў доказна, на канкрэтных лексічных і стылёвых праўках, на вывераных у энцыклапедычных даведніках фактах. Таму я і не чуў, каб у яго ўзнікалі нейкія «гучныя» канфлікты, якія даводзіліся вырашаць і пагашаць за межамі асабістай выдавецкай прасторы, гэта значыць уласна- га стала ў пакой, дзе звычайна сядзелі па чатыры-пяць чалавек. Над рукапісамі тады працавалі з вялікай адказнасцю, іх, апрача рэдактара, умоўна кажучы, «вы- лізвалі» стылісты і карэктары разам з так званымі падчыт- чыкамі, бо ўголос прамоўлены тэкст часам выяўляў памылкі, якія праскоквалі пры асабістым чытанні вачымі.

І сёння ён застаецца хлапцом-малайцом: рухавым, імклівым, незалежным у сваіх меркаваннях на свет і людзей, на сённяшнюю ситуацию ў краіне, на літаратуру і яе творцаў. Ён ніколі не прыста- соўваўся, не ўступаў у адзіную для ўсіх партыю, членства ў якой гарантавала службовы рост і трывалы кавалак хлеба. А таму ў такіх, як Яўген, звычайна ніякага службовага росту, нягледзячы на іх здатнасць да працы, не было. А ён пра гэта і не дбаў — нават каліва крываўся я ад яго не чуў, што вось, маўляў, чарговую партыйную бэздар прасунулі на пасаду, а ён, як быў, так і застаўся на сваіх месцах. Бо хіба кепска, хіба нязручна быць на сваіх месцах, адчуваць, што ты тут патрэбен, робіш карыснае і пры гэтым сам выдатна адчуваеш. А заадно можна пасмяяцца-пацешыцца над «прасунутымі», бачачы іх мітусню, іх клопаты і перажыванні.

Самой у рэдакцыі крытыкі і драматургіі працаваў адзін паэт — у побыще досьць разбэрсаны, у працы не заўсёды абавязковы, прычым аматар чаркі да таго, што часамі занікаў галавою над рукапісам, не раўнуючы, як самелы конь у спéку. Даводзіліся прасіц машыну і адпраўляць яго «па этапу» дахаты. Але які ж ён быў важны ды ідэйна на ўсе чатыры нагі падкүты падчас партыйных сходаў! «Глядзі, — пачынаўся аднойчы Яўген, — як хораша набрынія чырванню, як важна надзымуць твой Міколка партыйнасцю! Гарантую з'яўленне чарговай «міскі» (читай нізкі) высокайдэйных твораў. А тут сядзіш, карпееш над вершам. Ты як хочаш, а я хоць ракачам, а ў партыю палезу! Я ж таксама хачу быць прадуктыўным для грамадства членам!». Прамовіць пафасна, артыстычна, задзірыста блісне вачымі, і мы ўзыываемся смехам, рагочам.

Аднак незалежнасць, сапраўдная, а не ўяўная, бутафорная, як дзяржаве, так і чалавеку, не даеца сама сабой, а аплочваецца тымі іншымі коштамі. І калі пра службовы рост Яўген Гучок мала, а дакладней ніяк не дбаў, то нейкае незразумелае глухое маўчанне вакол ягоных вершаў давалася яму ў знакі. Увогуле шлях яго ў пазію, зрешты, як і па жыцці, быў няпростым. У пераважнай большасці тыя, каго апанаўвае паэтычны сверб яшчэ ў школьныя гады, уваходзілі па пратаптанай папярэднікамі сцяжыне, на пачатку якой быў «Піянер Беларусі», дзіцячы часопіс «Вясёлка», потым «Бярозка», «Чырвонае змена» і «Маладосць». Ну а расійскамоўня, адпаведна, варыліся ў сваім расійскамоўным катле, які, дарэчы, не толькі за гады перабудовы і незалежнасці не выкіпіў, але яшчэ больш прыбываў імпэту ў варыве. Кажучы іначай, расійскамоўных дзіцячых выданняў стала куды больш, чым было. Але некуды падзеліся беларускамоўныя: ад «Піянера Беларусі», «Раніцы», «Чырвонае змены» засталіся толькі ўспаміны. Аднак Яўген Гучок дзіцячым, як і юнацкім таксама, паэтам, зда-

еца, ніколі і не быў. Вось адзін з яго ранніх вершаў:

Калі тваё сэцца ў палоне тугі,
Сябе накроўваць трэба
Туды, дзе промнямі сонца
на нашы лугі
Aniraeca бездань неба.

Хібы гэтыя радкі не сведчаць пра паэтычна-светалогічную сталасць аўтара? Створаны тут образ-метафора, дзе трывожны стан чалавека нечакана падаецца ў глабальнym касмічным, але не адарваным ад родных карапёў-выветкаў асэнсаванні. А такое, ды яшчэ ў ёмістай форме выказане не кожнаму паэту даеща.

Перад намі паэт двойчы народжаны, і не толькі ў дзвюх моўных, незалежных стыхіях, але і ў сваім сутнасцім выяўленні.

Яўген Гучок пачынаў пісаць на расійскай мове, кніжна-запа- зычанай, нежывой, пазбуйленай самабытнасці. Юныя паэты не самі такую мову выбіраюць і вы- біраюць, а жыццёвым абставінамі, ды дарослыя прыўладныя дзя- дзькі, якія зрабілі так, што дзеці Беларусі змалку адлучаюцца ад роднай мовы, бо ходзяць у расій- скамоўны садок, потым у такую самую школу, чуюць вакол сябе няжай недасканалую, трасянко- вую, але па лексічнаму складу ўсё ж расійскую мову. І, натуральна, пачынаюць на гэтай мове скла- даць свае першыя спробы пяра. Такім чынам, яўгенічныя паэты засядаюць на падножкі «Мастацкай літаратуре», якія ўжо ўзялі падножкі «Глеба» і «Друкарні».

Менавіта такі шлях прайшоў Яўген Гучок, ураджэнец слава- на горада Слуцка. Як і ў класіка

Ён застаецца хлапцом-малайцом: рухавым, імклівым, незалежным у сваіх меркаваннях на свет і людзей, на сённяшнюю ситуацию ў краіне

беларускай літаратуры, які ўва- сабляе сабой найбольш яскравы прыклад павяртання на генным узроўні да сваіх родных карапёў. Гены генамі, яны сапраўды шмат для чалавека значаць, але, апрача падсвядомага, тут істотны нават іскрынкі рэальных прайаў свайго запаветнага роднага, якое змалку западае ў душу і памяць ды спрыяле далейшаму абуджэнню. Для Яўгена гэта найперш былі беларускія матчынныя песні, якія яна прыгожа спявала. А гэта ж цэлае багацце, якое ўвесе час свя- ціла сыну пяшчотай і харастром, кілікала яго ў далёкіх дарогах да сябе, да сваёй роднай моўнай стыхii. Пад далёкай дарогай мы разумеем не толькі геаграфічнае перамяшчэнне, але і ўнутраныя вандроўкі па кнігах.

Пасля заканчэння школы ён працаваў у геалагічнай разведцы,

на мэблевай фабрыцы, служыў у войску, ды не дзе, а ў самой сталіцы імперыі пад назімай Савецкі Саюз. Тут ён наведаў музей, тэатры, выставы, хадзіў на вечарыны сталічных паэтаў. Нават адвахваўся сабраць лепшае з напісанага і аднесці ў Саюз пісьменнікаў СССР. Былі там і вершы пра салдацкую службу, якраз тое, за што маглі ўхапіць літаратурныя начальнікі і парэкамендаваць для публікацыі. Але якія?

**Днем тут учат попастъ в висок,
По ночам тут храпят угарно,
Отломатъ бы луны кусок —
Сунуть в черную пасть казармы.**

Пагадзіцеся, што з падобнымі вершамі савецкага салдата, якога ўзмоцнена рыхтавалі да выканання свайго інтэрнацыональнага абавязку перад народамі, якія жылі ў капіталістычнай «кабале» і якім трэба было паспрыяць дзялчыщца да прагрэсіўнага сацыялістычнага лагеру — ніяк нельга было рэкамендаваць у друк. Так што дэбют адклаўся...

Мы абодва, я і мой цёзка, сённяшні юбіляр, адносімся да розных масавых кампаній вельмі насцярожана, бо шмат іх пабачылі на сваім вяку. Калі вершы завадатарам, то і ў камунізме пажылі, і Амерыку дагналі і перагналі. У кампанію ператварылася і моднае на сённяшні дзень будаўніцтва так званых аграгарадкоў. Колішняя наша звыкласць і мілагучнае беларускаму вуху мястэчка Нягнівічы пераназвалі аграгарадком. А што ад гэтага памянялася? Шмат чаго. Раптоўна, за пару гадоў узнік на гарадскі лад цэлы мікрараён. Раней, каб пабудаваць хату, чалавеку трэба было сабраць на гэта гроши, а потым шмат папрацаўці. Будоўля патрабавала сабраць на гэта гроши, а потым шмат папрацаўці. Затое свая хата была як святыня.

А цяпер нахлынулі ў аграгарадок прыезджы з-за свету і на дурніцу паўсялятіся ў гатоўце жыцьло. Але гаспадары і работнікі ў бальшыні з іх прости ніякія. Затое выпівохаў пабольшала ў Нягнівічах у некалькі разоў. Ля прадуктовай крамы з самай раніцы п'яны тлум гудзе. Пабольшала крадзяжоў, боек, забойстваў і самагубстваў. А літаральна на дніх патэлефанавала сястра і паведаміла навіну, ад якое хоць вазьмі ды куды падзенься, каб не чуць і не бачыць такога. Выплюдкі ўжо і на нябожчыкі пайшлі ў наступ. Ахвярай сталі і нашыя бацькі, дакладней, помнікі ім. Іх аўтар — мой колішні сябар

скульптар Але́сь Шатэрнік. Ён тады шыра папрацаўца, помнікі мелі арыгінальную форму, былі найбольш эстэтычна даска- нальны на ўсе могілкі. Цяпер

знявеченны і наўрад ці падлягаюць рэстаўрацыі. Хутчай за ўсё, рабаўнікі пагналіся на бронзу, з якое былі адлітыя абліччы спачылых, крыжыкі і даты жыцця, зразумела, па-беларуску. Я, дарэчы, не бачу нідзе на іншых могілках, хіба што на беларускіх у так званым заходнім свеце, столькі беларускамоўных надпісаў, што мяне прываблівала, каб і самому знайсці вечны спачын сярод родных і ўвогуле землякоў. А цяпер?

А адхіляюся ад асноўнай тэмы гаворкі, у аснове якой — юбілей пісьменніка. Але расказываю пра тое, што нам абаім блізкае, пра што мы гаворым на сустрэчах і па телефоне, а яна, балочая праўда жыцця, становіща пасылам для ягоных вершавіц публіцыстичных выступлений у перыёды, найчасцей на старонках «Народнай волі». Калі ж хто з чытчыў «Літаратурнай Беларусі» пажадае больш грунтоўна пазнаёміцца з Яўгена Гучком, адсылаю цікавыя да гэтага выдання, дзе ў нумары за 2—4 лістапада надрукавана вялікае, на цэлую паласу, інтар’ю з ім. Менавіта адтуль я і даведаўся пра дзень народзінай аўтара. Факт таксама паказальны: ён не з тых, хто знае арганізоўвае прэсу пра сябе. Хоць падставіць плячо таму, у каго адчувае дух пабрацімства, еднасць пазіцый і погляду — за ўсёдэй напагатове. Як і аддаць памяць спачылым.

Толькі што ён закончыў книгу пра свайго земляка, надзвычай арыгінальнага чалавека літаратора і краязнаўцу Рыгора Родчанку, здаў паэму ў газету «Наша слова» пра надзвычай таленавітую паводле ягоных слоў дзяячынку Ганну Уланаву, якая так заўчастна, у юным узросце, пакінула гэты свет.

Сам Яўген налягтка пракладваў сваю літаратурную сцяжыну. Увогуле мне і да сёння не зразумела, чаму тады, калі мы працавалі разам у Доме кнігі, ягоны паэтычны зборнік гадамі марнаваўся ў маёй роднай «Мастацкай літаратуре», дакладней, у рэдакцыі паэзіі? Колькі за гэты час і тут, і ў іншых выдавецтвах было надрукавана шэршнікі, нічым не прыкметных зборнікаў, якія даўно разам са сваімі аўтарамі канулі ў лету. Я неаднайчы тады цікавіўся ў калегаў, чаму так атрымліваецца; яны ці прамаўлялі штосьці няўсямнае, ці абяцалі разбрацца і выдаць. Прычына, мабыць, у непадатлівым характеры Яўгена, які не ўмее прасіць, а тым больш залагоджаць выдаўцоў чаркаю, што ў тия часы практиковалася паўсядніца. А ён жа належыць да меншасці, а таму атрутнага зеля і ў рот не бяро. Магчыма, за ім цягнуўся шлейф, складзены на падставе звестак так званых сектаў. Ды паэзія яго ў той час не ўкладвалася ў распаўсюджаныя стандарты. Занадта была рэзкай, пратэстнай як па змесце, так і формай. Ды і цяпер яна займае сваё адметнае месца.

Хацелася б пажадаць Яўгена большай разняволенасці і фармальнай разнастайнасці, пазбаўляючы дэкаратыўнасці, разыянализму, быць больш лірычна непасрэдным, усмештлівым, як, скажам, у гумарэсцы «Як я быў дзымухаўцом?».

З такім, як у яго, грамадзянскім гартах, можна штурмаваць і дасягаць непрыступных вяршыніяў, уздымаючы на іх свой нацыянальны сцяг.

► УРОК

КРАЙ НЕ СКАРЬЮСЯ

Уладзімір АРЛОУ

Вольналюбівы дух паўстанцаў**Тадэвуша Касцюшкі і Якуба****Ясінскага быў жывы. Як****тлее пад попелам гарачае****вуголле, так у душах ліцвінаў-****беларусаў увесь час не****патухала нянявісць да царскіх****прыгнітальнікаў. Продкі****хацелі самі быць гаспадарамі****на сваёй зямлі.****Міхал Баброўскі
і Ігнат Даніловіч**

Царская ўлады старанна знішчалі памяць пра незалежнае Вялікае Княства Літоўскае, Рускае і Жамойцкае. У Расею вывозілі летапісы, гісторычныя дакументы і цэлья бібліятэкі. Беларусаў хацелі пераканаць, што яны — частка расейцаў. Супроць гэтага ўсё больш смела выступалі адукаваныя людзі. Сярод іх вылучаліся прафесары Віленскага ўніверсітета Міхал Баброўскі і Ігнат Даніловіч.

Міхал Баброўскі

Ігнат Даніловіч

Будучыя вучоныя нарадзіліся ў сём'ях вуніяцкіх святараў на беларускай Беласточчыне. Бацькі з дзяцінства вучылі Міхала і Ігната паважаць мову і звычай прадзедаў. Абодва спасціглі навуку ў былой сталіцы Вялікага Княства і захапіліся яго гісторыяй і культурой.

Міхал Баброўскі нанова адкрыў для суайчыннікаў і Еўропы імя і справу Францішка Скарыны. Ігнат Даніловіч даследаваў славутыя Статуты Вялікага Княства, а таксама нашыя летапісы. Адзін з летапісаў, пра які ўжо забыліся, ён сам знайшоў у бібліятэцы Супрасліўскага манастыра, што паблізу Беластока.

Баброўскі і Даніловіч разам з аднадумцамі казалі ў лекцыях і пісалі ў кнігах пра тое, што беларусы — асобны самастойны народ з неацэннай спадчынай, што за-

сталася з прамінных стагоддзяў. Вучоныя выступалі за аднаўленне Вялікага Княства Літоўскага і за тое, каб беларуская мова зноў была ў ім дзяржаўнай.

Расейскія ўлады адпомсцілі Баброўскуму і Даніловічу. Першага выслалі ў манастыр, а другому наогул забаранілі жыць у Беларусі. Але іхняя справа не загінула. Яна запальвала веру ў вольную будучыню нашай зямлі ўсё новыя і новыя сэрцы.

Дзякуючы Міхалу Баброўскуму і Гната Даніловічу ў навуцы ўзік новы кірунак — беларусаўства.

Таемныя таварысты

Пра вызваленне краю ад расейскага панавання марылі многія выкладчыкі і студэнты Віленскага ўніверсітета. Яны гурталіся ў таемных патрыятычных таварыствах. Самым вялікім і моцным было таварыства філаматаў. У перакладзе з грецкай мовы «філамат» — гэта чалавек, які імкнецца да ведаў.

Стварылі таварыства студэнты Тамаш Зан і Адам Міцкевіч іхняне сябры.

Спачатку філаматы вывучали гісторыю Вялікага Княства Літоўскага, запісалі народныя песні, паданні і казкі. Але неўзабаве яны пачалі гаварыць пра незалежнасць краіны. Старэйшы таварыш філаматаў прафесар Віленскага ўніверсітета гісторык Яўхім Лялевель прыдумаў заклік, звернуты да лепшых людзей Расіі — «За нашу і вашу свободу!». Сувязь з філаматамі падтрымліваў ужо знаёмы нам Ігнат Даніловіч. Аддзяленні таварыства, якія называліся філіямі, існавалі ў Палацку, Віцебску, Свіслачы.

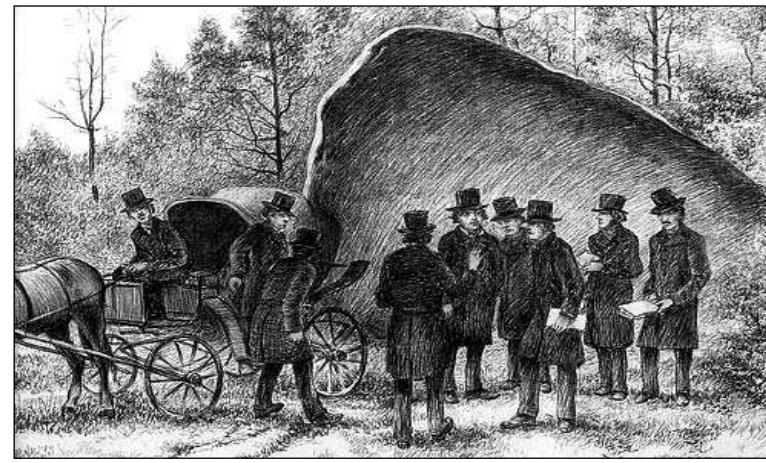
На сустрэчы, што ладзілі філаматы ў ваколіцах Вільні, збіраліся сотні юнакоў. На зялёным беразе ракі, альбо на лясной паляніне каля вогнішча яны марылі пра свободу, спявалі, чыталі вершы. У статуте таварыства гаварылася пра неабходнасць любіць і выучыць родную мову. У большасці філаматаў яна была беларуская.

Сярод віленскай моладзі існаваў і план узброенага выступу супроты расейскай улады.

У 1823 годзе на след таварыства выйшла паліцый. Адам Міцкевіч, Тамаш Зан, Ян Чачот, Ігнат Дамейка ды іншыя патрыёты апынуліся ў вязніцы. Тамаш Зан быў засуджаны да зняволення ў астрозе і высылкі і вярнуўся на радзіму амаль праз дваццаць гадоў. Адам Міцкевіч, які пазней стаў знакамітым паэтам, расказаў пра сваіх сябров у неўміру чай паме «Дзяды».

Шмат хто з колішніх філаматаў таксама здабыў славу ў розных галінах. Тамаш Зан і Ян Чачот зрабіліся паэтамі. Ігнат Дамейка праславіўся як выдатны вучоны-геолог. Ён даследаваў далёкую амерыканскую краіну Чылі і стаў яе нацыянальным георэем. Язэп Кавалеўскі застаўся ў навуцы як знаўца Манголіі.

Думкі і мары філаматаў не зіклі бяспледна. Былы філамат Міхал Рукевіч заснаваў новае таемнае таварыства «Ваенныя сябры». У яго ўваходзілі вайскоўцы, шляхцічы, гімназісты. «Ваенныя

Ля каменя філарэта. Мастак Міхась Карпук. Музей А.Белага ў Старых Дарогах

сябры» дзейнічалі на Гарадзеншчыне і Беласточчыне.

У Віленскай медычна-хірургічнай акадэміі студэнт Францішак Савіч арганізаваў «Дэмакратычнае таварыства». Яно выступала за вызваленне сялянаў, роўнасць усіх жыхароў краю і перадачу ўлады народу.

Браты Аляксандр і Францішак Далеўскія стварылі «Братні саюз літоўскай моладзі», які яшчэ называлі «Саюзам свабодных братоў». Гэтае таварыства мела галоўную сядзібу ў Вільні і філі ў Менску, Горадні, Наваградку, Слоніме і Лідзе. «Свабодныя браты» рыхтавалі вызвольнае паўстанне. У фальварку Бараўляе наводзілі Менскам яны выраблялі зброя і адлівали кулі.

Расейскім жандарам удалося разгроміць і зэтасці таварыства. Змагароў кідалі ў турмы, высылалі, аддавалі ў салдаты, але барацьба супроты прыгнёту працягвалася.

Змагары 1831 года

Увесну 1831 года Беларусь услед за Польшчай зноў паўсталая.

Найбольш чыннае змаганне разгарнулася ў Ашмянскім, Браслаўскім, Дзісенскім і Віленскім паветах. Трохтысячны аддзел з сялянаў і шляхты некалькі дзён утрымліваў горад Дзісна. А ўсяго на землях колішняга Вялікага Княства са зброяю ў руках выступілі супроты расейцаў больш за 30 тысячяч патрыётаў.

Цар кінуў на іх у некалькі разоў большую, добру ўзброеную і вымуштраваную армію. Карнікі перамаглі змагароў на Менішчыне і Віленшчыне, але паўстанне разгарэліся на Гарадзеншчыне. Расейцаў разбілі у Белавежскай пушчы.

У бітве на Панарскіх гарах пад Вільні 25-тысячнаму царскому войску ўдалося перамагчы. Але чатыры тысячы змагароў здолелі адварваша ад ворага і рушылі на заход. Яны ішлі праз Жодзішкі, Смаргонь, Дзятлава, Дзярэчын, Зэльву, Поразава. Паўсюль да паўстанцаў далучаліся новыя ваяры.

Гэты паход выклікаў паўстанне ў Наваградскім і Слонімскім паветах. Там змаганне ўзначаліў шляхціч Язэп Кашыч, які калісьці ваяваў у арміі Напалеона. Аддзел Кашыча хутка вырас да тысячы ваяроў. Яны вызвалілі мястэчка Беліца, а ў Наваградку разбройлі расейскую варту і выпустілі з астрога паплечнікаў. Іскры паўстання перакінуліся і на поўдзень — у Рэчыцкі, Мазырскі і Пінскі паветы.

Паўстанцы заклікалі расейскіх шляхцічы, гімназісты. «Ваенныя

Міхал знайшоў прыстанак у сталіцы Францыі Парыжы. Там пасяялілася шмат выгнанцаў. Да іх ставіліся прыязна, бо герайм нашых продкаў у 1831 годзе не дазволіў Расеі паслаць войскі, каб душыць рэвалюцыю ў Францыі.

Нядыні паўстанцы стварылі Таварыства Літоўскіх і Рускіх земляў і марылі аб працягу барацьбы. Міхал і яго таварыши хацелі аднавіць Канстытуцыю 1791 года, даць сялянам зямлю і авбясціць усіх людзей роўнымі. Яны паставілі зноў распачаць збройнае змаганне з расейцамі. Валовіч зацвердзіў паўстанцкім начальнікам слонімска-наваградскай акругі.

Пакінуўшы спакойнае жыццё ў Парыжы, Міхал праз два тыдні дабраўся да роднай Слонімшчыны і стварыў партызанскае аддзел. Змагары жылі на закінутай смалакурні. Пад камандою Валовіча было пакуль толькі дзесяць чалавек, але расейцы так перападохаліся, што паслалі на іх болей за тысячу карнікаў. Калі Міхала арыштоўвалі, ён паразіў кінжалам двух ворагаў, а потым, каб не дацца жывым, спрабаваў забіць сябе. На допытках трymаўся герайчна і не называў нікога з паплечнікамі.

Партызанская камандзіра прысудзілі да смерці. На адным з гарадзенскіх пляцоў паставілі шыбеніцу і сагнілі мясцовыя жыхароў. Ім авбясцілі, што зараз будзе павешаны небяспечны злачынец. Але людзі не верылі царскім катам.

Пад покрывам ночы расейскія салдаты перавезлі цела Валовіча ў стары вапнавы кар'ер і таемна закапалі, каб ніхто не ведаў, дзе магіла героя.

Калі-небудзь у Горадні абавязковы з'явіўся помнік Міхалу Валовічу.

Царскія ўлады адбіралі ў быльших паўстанцаў маенткі і шляхецкія права. Быў зачынены Віленскі ўніверсітэт. За тое, што беларускі вуніяцкія святары падтрымлівалі змагароў, цар загадаў павесіць замкі на іхня манастыры, якія называюцца «вражескими крепостямі».

Але нікія здзекі не паставілі народ на калені. Праз трох дзесяцігоддзі ліцвіны-беларусы зноў узяліся за зброю. Іх вёў Кастько Каліноўскі...

Пытанні і заданні

- Чым заслужылі добрую памяць Міхал Баброўскі і Ігнат Даніловіч?
- Хто ўваходзіў у таемнае таварыства філаматаў?
- Аб чым марылі патрыёты?
- Якія філаматы сталіся вядомымі ў свеце? Чым яны праславіліся?
- Якія таемныя таварысты працягвалі справу філаматаў.
- Расскажыце пра пачатак паўстання 1831 года і бай змагароў з расейскімі карнікамі.
- Колькі нашых продкаў узялі рукі зброю?
- Ці дзейнічалі паўстанцы ў нашых родных мясцінах?
- Што вы ведаеце пра графіна Эмілія Плятэр? Чаму яе называюць беларускай Жаннай д'Арк?
- Хто такі Міхал Валовіч? Дзеялі чаго ён вярнуўся з Парыжу?
- Чаму Валовіча так баяліся расейскія ўлады?
- Якія ўлады змагарыўся ў Валовіча?

Міхал Валовіч

Царскія войскі бязлітасна задушылі паўстанне. Тысячы патрыётаў мусілі пакідаць радзіму. На чужыне апінуліся былы філамат Ігнат Дамейка і ягоныя сябры, прыхільнікі паўстанцаў Адам Міцкевіч. З бацькоўскай зямлёю развітаўся і яшчэ адзін выхаванец Віленскага ўніверсітета, нядыні паўстанец Міхал Валовіч.

УРОК

СЛУЦКІЯ ПАЎСТАНЦЫ

**Увесень 1920 года Расея
і Польшча, якія тады ваявалі
між сабой, падпісалі дамову
пра замірэнне. Расейцы
прапанавалі палякам забраць
сабе Захоўную Беларусь.
Хоць яна была часткаю БССР,
кіраўнікоў Савецкай
Беларусі на перамовы
з польскай дэлегацыяй нават
не пусцілі. Эта паказвала,
якой у сапраўднасці была
«незалежнасць» створанай
камуністамі БССР.
Але наш народ не хацеў
мірыцца з тым, што родную
землю дзеляць суседзі-
драпежнікі. Беларусы
са зброяй у руках баранілі
незалежнасць. Прыклад
змагання паказалі жыхары
Слуцка і ягоных ваколіцаў.**

Каб жыла Бацькаўшчына

Случчына з яе ўрадлівымі землямі па праву лічылася адной з самых багатых частак Беларусі. Там заўсёды жыло мнонае імкненне да незалежнасці. У час, калі палякі ўжо адступілі, а расейцаў яшчэ не было, случакі вырашыты распачаць барацьбу за ўсталяванне сваёй улады.

Напачатку сабраўся з'езд Случчыны. Ён праходзіў у дому багатага беларускага шляхціча Эдварда Вайніловіча, які пабудаваў Чырвоны касцёл у Менску, падтрымліваў беларускія выдавецтвы і газету «Наша Ніва». Залу з'езда ўпрыгожвалі бел-чырвона-белыя сцягі.

Дэлегаты з'езда прагаласавалі за падтрымку Беларускай Народнай Рэспублікі. Уладу расейскіх камуністашаў яны назвалі чужынскай. З'езд пастанавіў узняць паўстанне за вольную Беларусь. Случакі спадзіваліся, што яно ахопіць усю краіну.

На з'ездзе абразі часовы ўрад — Раду Случчыны на чале з Уладзімірам Пракулевічам. Гэта быў адукаваны і паважаны чалавек, які тады працаваў у Слуцку суддзей.

Штаб Булак-Балаховіча

Уладзімір Пракулевіч, кіраўнік Слуцкага збройнага чыну. Мастак Анатоль Крывенка

Эмілія Плятэр у сутычцы пад Шаўлямі. 1831 год. Карціна Войцеха Косака

Яго ведалі як адданага прыхільніка беларускай незалежнасці. Надзійным паплечнікам Пракулевіча ў Радзе стаў Павел Жаўрыд. Ён паходзіў з Слуцкага павета і меў добрыя вайсковыя досвед, бо доўга служыў у войску афіцэрам.

Рада Случчыны ўзяла ўладу ў горадзе і навакольных вёсках. Усяго за тры дні яна здолела стварыць Слуцкую брыгаду стральцоў Беларускай Народнай Рэспублікі. Брыгада складалася з двух палкоў: Слуцкага і Грозаўскага, у які ўваходзілі жыхары мястэчка Грозаў і наваколля.

10 тысячаў случакі былі гатовыя бараніць Беларусь ад расейскіх бальшавікоў. З Горадні змагары атрымалі сцяг з прыгожа вышыттай нашымі жанчынамі

«Пагоняй» і словамі: «Тым, што пайшлі паміраць, каб жыла Бацькаўшчына».

I дзяды, i ўнукі

Паўстанцы пачалі баявыя дзеянні 27 лістапада 1920 года.

Слуцкім палком камандаваў падпалкоўнік Ахрэм Гаўрыловіч, а Грозаўскім — капітан Лукаш Семянюк. Яны падпарадкоўваліся камандзіру Слуцкай брыгады Антону Сокалу-Кутылойскому.

Аддзелы паўстанцаў занялі мястэчкі Семежава і Вызна (цяпер Красная Слабада) і працягвалі наступ на чырвонаармейцаў. У Семежаве знаходзіўся штаб паўстання.

Асабліва моцныя ўдары бальшавікоў адчулі на лініі Капыль-Цімкавічы-Вызна. Слуцкія сяляне ўсім, чым маглі, дапамагалі паўстанцам. Часам зброю бралі ў руکі ўсе мужчыны ў сям'і — ад 70-гадовага дзеда да 15-гадовага ўнука.

У горадзе і вёсках рассказвалі пра герайзм камісара Грозаўскага палка Васіля Русака, якога на Случчыне ведалі раней як здольнага артыста і спевака з мясцовага тэатральнага таварыства «Папараць-кветка». У баях вызначыліся таксама Марк Асвяцімскі, Юрка Лістапад, Юльян Сасноўскі, Янка Біруковіч і сотні іншых змагароў.

Трое слуцкіх хлопчыкаў сабраў, Уладзік, Янка і Міколка, пад выглядам пастушкоў шмат разоў прабіраліся на занятыя бальшавікамі аблішар і прыносілі адтуль каштоўныя для паўстанцаў звесткі. У тым, што за мужнасць

Сцяг Слуцкага збройнага чыну

у баях Слуцкі полк атрымаў высокую ўзнагароду — залацісты сцяг з «Пагоняй», была і заслуга гэтай тройцы.

Масква паслала супроць паўстанцаў свежыя добра ўзбрэныя палкі Омскай дывізіі, якія ў некалькі разоў пераважалі беларусаў колькасцю. Змагары з баямі адыходзілі на заход і перайшлі раку Лань, за якой стаялі польскія войскі.

Палякі, як і расейцы, былі супраць незалежнай Беларускай Народнай Рэспублікі. Яны разбройлі абаронцаў БНР і некалькі месяцаў трymалі іх пад аховою ў лагеры. Але адзін бatalён случакоў са сваімі афіцэрамі застаўся на роднай зямлі. Гэтыя 400 паўстанцаў яшчэ доўгі час ваявалі з бальшавікамі. Разам з імі з савецкага і з польскага боку дзейнічала больш за дзясятак беларускіх партызанскіх аддзелаў, аўяднаных у арганізацію «Зялёны Дуб».

Слуцкае паўстанне, якое доўжылася цэлы месяц, паказала свету, што беларусы хочуць жыць у сваёй незалежнай дзяржаве. Дзень 27 лістапада, калі пачаліся бая з бальшавікамі, — нашае вялікае нацыянальнае свята. Яго называюць Днём Герояў і штогод адзначаюць у Беларусі і паўсюду, дзе жывуць нашыя землякі.

Случакі былі не адны

Супроць улады камуністашаў змагалася не толькі Случчына. Паўстанні ўспыхвалі ў розных мясцінах Беларусі.

Паводле Берасцейскай дамовы бальшавікоў з немцамі, частка ўсходніх беларускіх земляў трапіла пад расейскую акупацию. Камуністы праводзілі там гэтак званую «продразвёрстку» — забіралі ў сялян амаль усё збожжа, асуджаючы іх на голад.

Нашыя дзяды не маўчалі. За стрэльбы ўзяліся жыхары Полацкага, Аршанскаага, Віцебскага ды іншых паветаў. У Сянне паўстан-

цамі ўмела кіраваў Зміцер Прышчэпаў. Пазней ён стаў народным камісарам земляробства ў савецкай Беларусі, але не захаціў падпарадковацца Маскве і загінуў ад бальшавіцкай куляі.

Мнонае змаганне з камуністамі разгарнулася ў Вілейскім павеце на Віцебшчыне. Адтуль барабаньба перакінулася ў Смаленскую губернію. Няnavісць паўстанцаў да чужынскае ўлады была такай вялікай, што ў баях пад Вілейкам беларусы ішлі на расейскія кулямёты з косамі, віламі і сякерамі.

Свае сілі быў баранілі жыхары ваколіцаў Гомеля, Рагачова, Рэчыцы, Нясвіжа, Міра... Улетку 1920 года чатыры дні трымалася Койданаўская незалежная рэспубліка.

Генерал Булак-Балаховіч

У тыя гады грымела слава пра беларускага генерала Станіслава Булак-Балаховіча.

Ён прыйшоў на свет у тым самым маёнтку Мэйшты на Браслаўшчыне, дзе на сто трыццаты гадоў раней нарадзіўся Тамаш Ваўжэцкі. Тамаш пасля паланення Касцюшкі камандаваў паўстанцамі 1794 года. Станіслаў Булак-Балаховіч ведаў пра гэта і нахіняўся славаю выдатнага земляка.

Са сваімі падначаленымі ён гераічна дзейнічаў супраць немцаў у гады Першай сусветнай вайны. Потым абараніў ад бальшавікоў маладую незалежную Эстонію.

Камандуючы вялікім конным аддзелам, ён прызнаў уладу БНР і ўдала ваяваў з Чырвонай арміяй.

Увесень 1920 года на чале цэлага войска з 20 тысячай ўжyneрай і афіцэраў Булак-Балаховіч зрабіў паход на Палессе. Ад бальшавікоў былі вызваленыя гарады Петрыкаў, Калінкавічы і Мазыр. Генерал аўбясціў сябе «начальнікам» незалежнай Беларускай дзяржавы і выдаў загад пра стварэнне беларускай арміі. У шмат разоў большыя сілы Чырвонай арміі не дазволілі гэтым планам здзейсніцца. Але аддзелы баявога генерала яшчэ два гады не давалі спакою бальшавікам.

Слуцкія паўстанцы ды іхня пабратцімы ў іншых кутках нашай зямлі ішлі ў бой з волкічам «Жыве Беларусь!»

Сёння гэтыя слова дарагі і блізкія кожнаму з нас.

Пытанні і заданні

- Дзяля чаго сабраўся з'езд Случчыны? Якія пастановы ён прыняў?
- Хто кіраваў Радай Случчыны?
- Якую збройную сілу здолелі стварыць случакі? Хто ёю камандаваў?
- Расскажыце пра баявую дзеяніні паўстанцаў.
- Хто з слуцкіх змагароў найбольш вызначыўся ў баях?
- Дзе яшчэ беларусы падымаліся на паўстанні супраць бальшавіцкай улады?
- Хто такі Булак-Балаховіч?
- Які дзень мы называем Днём Герояў?

Яшчэ ў 2003 годзе побач з царквой стаяў крыж памяці Валовіча і паўстанцаў. На загад праваслаўнага святара крыж выкарапі і кінулі побач са Шчарай

ЭС

Фото: А. Гарэ

Ш(ЧАСЛВЫЯ)ВЕДЫ

ВЫСПЫ ДУМАК I ASTRAVЫ ПАЧУЦЦЯУ

Аксана СПРЫНЧАН

Ужо трэці год беларускія
літаратары дзякуючы
падтрымцы Карапеўства
Швецыя і Саюза беларускіх
пісьменнікаў маюць
магчымасць творча
адпачываць-працаўца
у Балтыйскім цэнтры
пісьменнікаў і перакладчыкаў
у горадзе Візбю на
шведскім востраве Готланд.
«Літаратурная Беларусь»
працягвае знаёміць сваіх
чытачоў з іхнімі згадкамі
і ўражаннямі.

Востраў

Кінуць манетку мору, каб
варнуцца, кінуць хлеб чайкам,
каб чакалі, кінуць слова на вецер
(марскі, а не марны), каб закахаў-
ся з першага слова.

Выспа

Некаторыя дамкі ў Візбю
прастоленыя дзёгцем і пахнуць
мінульым. Каля іх квітнеюць
ружы і пахнуць будучынія. Калі
заплюшчыць вочы, апнаеся ў
сучаснасці.

Востраў

Няма ў Візбю, як і ва ўсёй
Швецыі, бяздомных катоў і сабак.
Увечары брукаўнімі вулачкамі
тупаць вожыкі — улюблёнцы
готландцаў і турыстаў. Неяк
прынёс адзін на сваіх голках пля-
лесткі ружаў. І я ўзгадала вожыка
з Лысай Гары, які мне паказаў
свой язычок. 5 разоў-плялесткаў.
Вожыкі — цікава-колкія, як і
іншая краіна. Вожыкі хаваюцца
ад цябе ў клубочку, як і іншая
краіна. Але могуць дазволіць
дакрануцца да свайго жывоціка
ці чмыхуць носікам, і ты пад-
скочыш ад радасці. Я чула, як
Готланд мне чмыхнуў.

Выспа

Візбю — найбольш захаваны ў
Скандинавіі сярэднявечны горад.
Дзе, як не ў ім, падумаць і пра тое,

як ёсьце Готланд у сувенірах з
Пілі Доўгай Панчохай, спадаром
Нільсанам, канём і злодзеямі. Вы-
ходзіць, яны больш станоўчыя.
Праўда, аднаго Карлсана я ўсё
ж такі бачыла: гэта маленькае
кresselka для дзетак у бібліятэцы
Альмедален, на якое можна сесці
дупай і падум(p)аць пра больш
станоўчых герояў.

Востраў

Сярод бязмежжа готландскіх
сувеніраў танчыць шотас Пілі
Доўгая Панчоха, скачуць спадар
Нільсан і конь, бёкаюць бараны,
тупациць вожыкі, плывуць караб-
лі, змагаюцца вікінгі, б'еща на
шчасце незвычайнай готландскай
керамікі, асвятляюць шлях мая-
кі, і адно няма шуму самога мора
— ракавінак.

Выспа

На Готландзе знаходзіцца віла

Пілі Доўгай Панчохі — музей
літаратурнага персанажа. І як
тут не памарыць пра тое, што ў
Беларусі калісьці з'явіцца Музей
палескіх рабінонаў — герояў
Янкі Маўра. Альбо Музей-норка
Мышкі Пік-Пік — герайні Люд-
мілы Рубліўскай. А чыгуначкі
дык ужо даўно малгі зрабіць за-
мест вялікіх і малых паравозаў на
пастаментах Музей Міколкі-па-
ровоза — героя Міхася Лынькова.
Беларусь — называюць краінай
паэтай. Першы крок, каб стацца і
краінай літаратурных музеяў.

Востраў

У чалавека звычайна ёсць
родныя сцены, якія дапамагаюць
яду. А ў горада Візбю ёсць родная
сцена, узведзеная яшчэ ў XIII ста-
годдзі. Пашэнціла ж!

Выспа

Назва «Візбю» літаральна
значыць «вёска ля Ві», а «vi» пе-
ракладаецца як «святыня, святое
месца». Горад вырас блізу цэнтра
паганская культуры. У назве маёт
улюбёнаі Лысай Гары слова «лы-
сая» таксама значыць «яснае, свя-
тое месца». Гэта культавае месца,
куды прыходзіла яшчэ Рагнеда.
Дзе было створана пісьменніцкае
мястечка. Безумоўна, і ў Візбю
невыпадкова ўзнік Балтыйскі
цэнтр пісьменнікаў і пераклад-

Востраў

На востраве ста цэркви, якіх
насамрэч 92, ніхто за мяне не

нікаў. Творцы і святыя мясціны
ўзаема прыцягальныя.

Востраў

І на востраве ста сабораў для
мяне Беларусі храм вышэй зо-
раў.

Выспа

Падчас расейска-шведской
войны 1808—1809 гадоў Готланд
колькі тыдняў быў расейской
правінцыяй. І як тут не пашка-
даваць, што Беларусь не выспа.
Далёкая-далёка.

Востраў

Готланд — месца, дзе памята-
еш, што сонца кладзеца спаць.
Дзе не забываеся на тое, што пе-
рад сном яно найболей сонечнае,
і таму варта кінуць усе справы,
глядзець на яго і думачь пра сваё.
І верыць у тое, што на ноч увесь
востраў разам з сонцам схаваецца
у моры, і выйдзе на паверхню
разам з першымі промнямі. Сны
на Готландзе з марскага дна.
Але нават на марскім дне чуваць
гадзіннікі бажніцы Святой Марыі.
Яго музыка хвалімі праходзіць
праз твой сон, пакуль урэшце не
адбываецца дзяяўты вал прачы-
нання.

Выспа

Фатограф марыць пра аблокі,
пра сонца ў патрэбным месцы,
пра час пасля дажджу. Земляроб
марыць то пра даждж, то пра
сонца, марак — пра спадарожны
вецер і адсутнасць штурму, рыбак —
пра рыбнае месца. А ў паўта
заўжды ўсё ёсць. Калі толькі ён
яшчэ і не фатаграфуе, не працуе
на зямлі, не пльве на караблі, не
ловіць залату рыбу.

Востраў

Ловіш фотавакам шведскія
імгненні. І раптам апнаеся ў
родным Лунінцы — герань на вакне
вясковай хаткі, куст пышныя лія
бажніцы, бярозка ў порце. Мæспа-
міны — кветкавыя. І з Лысай Гары

я прывезла кветкі ў Візбю, пасадзі-
ла пад вакном, што выходзіць да
бажніцы Святой Марыі, жывучку.
Сапрауды яна і пералёт перанесла,
і прыжылася на схіле скалы. І зям-
лю лысагорскую не пакрыўдзіла
я — прывезла гейхеру, якая цяпер
красуе ў май кветніку.

Выспа

Ёсць фатографы, якія займа-
юцца жывёлагадоўліяй — студы-
ныя, пастановачныя фотаздымкі,
а ёсць тыя, якія палююць на дэйкія
імгненні. Я люблю дзічыну. Сезон
палявання заўжды адкрыты і аб-
межаваны юнікі не існуе.

Востраў

Перакладнік Лакана на расейс-
кую мову Аляксандар Чарнаглазаў,
з якім пазнаёмілася ў Балтыйскім
цэнтры пісьменнікаў і перакладні-
каў, устойліва ставіць беларусаў
на другое месца. Калі служыў пэў-
ны час у Беларусі, на ягоную дум-
ку сярод розных нацыянальнасцяў
найлепшыя былі паўночныя ар-
хангельцы, на другім — беларусы.
Сярод бальзамаў — найлепшы

самаробны валаамскі, на другім —
беларускі. Увесь час ён спрабуе
давесці: Беларусь — не пісьмен-
ніца, а перакладніца — ганаровае
другое месца пасля аўтара.

Выспа

Калі спёка ў Візбю становіща
невыноснай і ў галаве круціща
адно — «мяне мяне», я разумею, што
«Шчасце быць» Барыс Пятровіч у
адрэзэнне ад Валынчіна Акудові-
ча пісаў у лютайскія маразы.

Востраў

На востраве ста цэркви, якіх
насамрэч 92, ніхто за мяне не

моліцца. Малюся за сваю Бела-
rus.

Выспа

У готландскіх бажніцах часта
вісіць пад скляпеннямі ці стаяць
непадалёк алтара караблікі. Іх
рабілі маракі, як ахвяру Богу.
Але ж і сам храм — гэта карабель,
які ратуе тых, хто шукае выра-
тавання.

Востраў

Калі ляцела па-над ліпенскім
аблокамі на Готланд, раптам ад-
чула, што гэта і ёсць сапраўдны
баланс белага, што дэсыці тут, у
гэты пішчоце, нарадзілася Бела-
rus. Калі ляцела назад, у адным
з аблокаў пабачыла твар мудрага
Бога. Вярнулася ў краіну, дзе
жыве Бог. Жывая.

Выспа

У Вісбю я навучылася глядзець
у вокны. Нават заўважыла, што
раней асабліва і не глядзела ў іх,
а пагатоў не разглядала. На Гот-
ландзе ж я проста ашалела: вокны
невілікага старыя, мурам амаль у 3,5
км, не давалі мне праходу. Гэта
сапраўдныя маленькія музейчи-
кі. То парцяльныя фігурак, то
караблікі, то свечнікі... Напа-
чатку было сорамна, што я ўвесь
час імкнуся глядзець у вокны. А
потым я пастанавіла, што гэта
і задумана было гаспадарамі,
бо інакш навошта б яны іх так
упрыгожвалі.

Востраў

Як добра гуляць у Батанічным
садзе ўчні. Вядома ж, не ў мен-
скім, бо той замыкаецца а 20-й
гадзіні. Шпацыраваць добра ва
ўтульным садзе Візбю, які нават
учні не замкнёны. А значыць,
кветкі ў ім заўжды на свабодзе.
І неістотна, што іх не відаць. Га-
лоўнае, што і ты не пачуваешься
замкнётым.

Выспа

Герб Готланда паўстаў у XIII
стагоддзі. На ім выява барана,
які тримае сцяг. Баран уважа-
еца сімвалам Ісуса Хрыста.
Цікава, што раней часам замест
барана майлаві авечку. Але ў
1936 годзе прыхільнікі мужчын-
скага пачатку перамаглі, і выяву
барана замацавалі афіцыйна. По-
лава-гербавы гармідар скончыў-
ся. Але, як ні цяжка паверыць,
на Готландзе жыве такая парода
авечак (не кажуць жа парода
бараноў), у якіх таксама расту-
ць рогі. Поўсюль у готландскіх
бараніцакаў незвычайна мяккая.
Паўсюль прадаюцца пудоўныя
скуры. Неяк зранку пісьменнікі
задаліся пытаннем, навошта яны
— скуры — патрэбныя? Хто казаў
— на падлогу класці, каб нагам
цёпла было, хто прапаноўваў
на сцяну дзеля прыгажосці па-
весіць. Я ж упёрненая, што на
такіх скурах — адно хаханца.
Скуру хаханому не прывезла, бо
грошаў столькі няма. Затое жар-
сці хапіла б на сотні скураў.

Востраў

З ліста Надзвычайному і паў-
намоцнаму амбасадару Швецыі
у Беларусі Стэфану Эрыксану:
«Усё сапраўды было паводле
майго ўлюбёнаага прынцыпу
трох Э: Эстэтычна, Эратычна і
Энергетычна. Нездарма ж у бе-
ларускай мове паводле правіла
Э пішацца пад націскам. А не
паводле націскам пераходзіць у А.
Адчувальна, Адчайна, Анёльна
хацялася ў Беларусь. Япчя адзін
мой прынцып, за які я ўдзячная
Швецыі».